

HISTORIOGRAFIJA O DUBROVAČKOJ REPUBLICI, 1975—1985.*

Miljenko Foretić

U vremenskome odsječku od 1975. do 1985. g. zanimanje za višestruke vidove povijesti staroga Dubrovnika, odnosno Dubrovačke Republike, još više je poraslo. Objavljeno je upravo mnoštvo priloga različita opsega i različite kakvoće. Zbog obilja jedinica i uputa priređivača edicije** morao sam nužno sažimati radove u tematski srodne podcjeline, služeći se često pukim nabranjem. Zbog istoga razloga nisam mogao iznositi vrijednosne prosudbe, niti navoditi kritičke osvrtne. U skladu s nakanama izdavača prinosi inozemnih povjesničara nisu obrađeni.

Sintetička djela

Prvu cjelovitu i iscrpnu sintezu, od početaka do ukinuća Republike, s naglaskom na političku historiju napisao je V. Foretić.¹

Dva veća enciklopedijska pregleda povijesti Dubrovnika, prerađena ili znatno proširena, sastavili su: B. Stulli s raznolikim sastavnicama i V. Foretić s osobitim osvrtom na pomorstvo.²

U okviru projekta Historijskog instituta JAZU (danas »Zavod za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU«) kao drugi dio »Povijesti Dubrovnika« J. Lučić obradio je razdoblje od VII. st. do 1205. g. Isti autor razmatra položaj Dubrovnika na jadranskome prostoru u navedeno doba, kao i

* Deset godina jugoslavenske historiografije, 1975—1985, prijevod na engleski: Ten years of Yugoslav historiography, 1975—1985, Savez historijskih društava Jugoslavije, Beograd, Istorijski institut, 1990. — Za »Historijski zbornik« priređena je skraćena verzija u tekstualnome dijelu, nešto više od jedne četvrtine.

** Kratice se odnose na edicije navedene dva i više puta.

¹ V. Foretić, Povijest Dubrovnika do 1806, Zagreb 1980, I: Od osnutka do 1526, 359; II: Od 1526. do 1808, 509.

² B. Stulli, Dubrovačka Republika, Enciklopedija Jugoslavije, II. izd., Zagreb, 3, 1985, 607—644; V. Foretić, Dubrovnik. Povijest, Pomorska enciklopedija, II. izd., Zagreb, 2, 1975, 265—275.

splet političkih, kulturnih i crkvenih prilika u Dubrovniku pri kraju 12. i poč. 13. st.³

Presjek povijesti Dubrovačke Republike od 16. do 19. st. s raznolikim značajkama objavio je također J. Lučić.⁴

U nanovo tiskanoj monografiji R. Samardžić prikazuje povijest samostalne državnice u 17. st.⁵

Novije razdoblje od 1684. g., ugovora s Austrijom u Beču, do pada 1808. g. raščlanjuje V. Koščak.⁶

Sažeti prikaz gospodarsko-socijalnih i kulturnih prilika u 17. i 18. st. dao je A. Marinović.⁷

Posebitost fenomena Dubrovačke Republike kao nezavisne države (od 1358. do 1808. g.) sa stajališta međunarodnog prava ističe I. Mitić.⁸

Dubrovačku povijest u sklopu raznih komponenti pomorstva u nekoliko priloga slična sadržaja iznosi J. Luetić.⁹

U ovaj odjeljak zbog nekih značajki uvrštavamo: radove V. Koščaka o počecima Dubrovnika u povodu otkrića prvotne katedrale¹⁰ i knjigu rasprava B. Krekića — objavljenih ranije i dijelom u ovom vremenu —, koji u trodijelnoj podjeli razrađuje neke ekonomske, privredne i političke osebujnosti Dubrovnika srednjega vijeka.¹¹

³ J. Lučić, Povijest Dubrovnika od VII stoljeća do godine 1205, Prilog uz »Anale« XIII—XIV, 1976, 139 (ranije kao posebna brošura na hrv., 1973. i na franc., 1974); Dubrovčani na jadranskom prostoru od VII stoljeća do g. 1205, Rad JAZU 369, 1975, 5—38 i izvedenica: Dubrovnik i arapsko-normanski prodori na Jadran u IX i XI stoljeću, DH X—XI, 1978—1979, 18—19, 9—12; Političke i kulturne prilike u Dubrovniku na prijelazu XII u XIII stoljeće, Zbornik SMB 1985, 7—28.

⁴ J. Lučić, Društveni odnosi u Dubrovačkoj Republici od 16. do 19. stoljeća, Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća, Zagreb 1981, 153—173; proširena verzija: Dubrovačka Republika od 16. do 19. stoljeća (povijesno-kulturno-društveni pregled), DH XIV, 1982, 22, 20—51.

⁵ R. Samardžić, Veliki vek Dubrovnika, Beograd, II izd., 1983, 537.

⁶ V. Koščak, Posljednje razdoblje Dubrovačke Republike, F XV, 1976, 10—11, 659—691.

⁷ A. Marinović, Structure économique-sociale et développement culturelle de Dubrovnik aux XVIIe—XVIIIe siècles, Structure économique-sociale et développement culturel des villes Sud-Est Européennes et Adriatiques aux XVIIe—XVIIIe siècles, Bucarest 1975, 341—353.

⁸ I. Mitić, Dubrovačka Republika i njezin Arhiv — dva značajna fenomena iz evropske povijesti, PZ 23, 1985, 629—639; On international relations of Dubrovnik the only maritime republic in the Balkans, B VIII, 1977, 103—113; O Dubrovačkoj Republici kao subjektu međunarodnog prava, JRMP XX, 1978, 3, 227—240.

⁹ J. Luetić, Dubrovačka država svjetska pomorsko-trgovačka sila, Zbornik: 125. obljetnica pomorskog školstva u Dubrovniku, Dubrovnik 1977, 265—280; Milenijsko brodarstvo Dubrovačke Republike, Du XXI, 1978, 4, 65—71; Međunarodno svjetsko brodarstvo Dubrovačke Republike 1358—1700, Do XVII, 1984, 1—2—3, 113—128; Dubrovačka država u milenijskom svjetskom pomorsko-trgovačkom okviru, v. bilj. 118, I rad, 7—55.

¹⁰ V. Koščak, Počeci Dubrovnika, U svjetlu prvotne katedrale, Du XXVI, 1983, 2, 5—13; Od Epidaura do Dubrovnika, Du XXVIII, 1985, 4, 31—60.

¹¹ B. Krekić, Dubrovnik, Italy and Balkans in the Late Middle Ages, Variorum reprints, London 1980, VI + 326.

Izvori

U proteklome desetljeću još veće značenje pridavalo se izdavanju izvora, ponajvećma iz raznovrsne građe Historijskog arhiva u Dubrovniku. Pregled i popis njegovih fondova i zbirki te predmetnu literaturu predočio je I. Mustač.¹²

U povodu 700. godišnjice arhiva u Dubrovniku (1278. osnivanja notarijata) i arhivske službe u Jugoslaviji (1978. g.) objavljeni su brojni prilozi u posebnome zborniku, ponešto i u drugim publikacijama. U njima se izlaže historijat nastanka arhiva, načini i mjere pri održanju mnoštva vrijednih dokumenata (Z. Šundrica); donosi kronološki slijed znanstvenih istraživanja i njihova objelodanjivanja od 18. st. do 1978. g. (V. Foretić); iznose bitne značajke njegovih vrela za proučavanje povijesti pojedinih republika, pokrajina i naroda SFRJ (J. Lučić, D. Kovačević-Kojić, R. Samardžić, M. Trneva, D. Dinić-Knežević, L. Slaveva, I. Voje, M. Crnić-Pejović); navodi se njegova važnost za određena područja i znanstvene discipline: pomorstvo (J. Luetić), povijest umjetnosti (C. Fisković), etnologiju (Đ. Petrović), povijest prirodnih znanosti (Ž. Dadić), konzularnu službu (I. Mitić), priopćava o osmansko-turskim izvorima u njegovim fundusima (A. Sućeska), kao i o neprocjenjivoj dragocjenosti njegove građe u svjetskim relacijama (M. Dašić).¹³

Notarske knjige Tomasina de Savere iz kraja 13. st. prepisao je i uredio J. Lučić.¹⁴

---

¹² I. Mustač, Historijski arhiv Dubrovnik, Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u SFRJ, Beograd 1984, 129—154.

¹³ Z. Šundrica, Kako je nastala i kako je sačuvana bogata arhivska građa dubrovačkog arhiva, Zbornik Historijskog arhiva u Dubrovniku — A XXIX, 1973, 1—2, 23—36; V. Foretić, Znanstvena istraživanja i izdavanja arhivske građe dubrovačkog arhiva, 37—55; J. Lučić, Dubrovački arhiv kao izvor za povijest SR Hrvatske, 57—67; D. Kovačević-Kojić, Dubrovački arhiv kao izvor za istoriju srednjovjekovne bosanske države, 69—73; R. Samardžić, Dubrovački arhiv i srpska istorija, 75—81; M. Trneva, Dubrovački arhiv kao izvor za povijest SAP Kosova, 83—88; D. Dinić-Knežević, Dubrovački arhiv kao izvor za istoriju Vojvodine, 89—97 — znatno prošireno: Dubrovački arhiv kao izvor za proučavanje današnje Vojvodine u srednjem veku, Zbornik MSI 19, 1980, 151—180; L. Slaveva, Dubrovnički arhiv kao izvor za istoriju na Makedonija, A, isto, 99—106; I. Voje, Dubrovački arhiv kao izvor za povijest SR Slovenije, 107—119; M. Crnić-Pejović, Dubrovački arhiv kao izvor za povijest SR Crne Gore, 121—130; J. Luetić, Brodarstvo i međunarodna nautičko-komercijalna djelatnost srednjovjekovnog Dubrovnika i Republike dubrovačke onako kako su viđeni u arhivskom ogledalu dubrovačkog arhiva, 131—147; C. Fisković, Dubrovački arhiv — izvor za povijest umjetnosti, 149—155; Đ. Petrović, Dubrovački arhiv kao izvor za etnologiju, 157—162; Ž. Dadić, Dubrovački arhiv kao izvor za povijest prirodnih znanosti, 163—168; A. Sućeska, Osmansko-turski izvor Historijskog arhiva u Dubrovniku, 169—175 — isto u GPF XXVI, 1978, 187—194; I. Mitić, Dubrovački arhiv i konzularna služba, A, isto, 177—182; M. Dašić, 700 godina Dubrovačkog arhiva. Riznica građe svjetskog značaja, IZ XXXI (LI), 36, 1978, 3, 441—451.

¹⁴ J. Lučić, Spisi dubrovačke kancelarije, II. Zapisi notara Tomasina de Savere, 1282—1284, Monumenta historica ragusina II, Zagreb 1984, 432.

Zbornik zakonâ (Zelena knjiga — *Liber viridis*) od 1358. do 1460. g. priredio je uz opširan uvod B. Nedeljković,¹⁵ koji tiska i analizira izvore o specifičnoj pravnoj vrsti između Dubrovčana i susjeda iz Trebinja i Huma.¹⁶

V. Han je objavila brojne dokumente o staklu i staklarstvu za vrijeme od 1312. do 1599. g.¹⁷

J. Tadić i T. Popović nastavljaju s objelodanjivanjem građe o Beogradu, što se najviše odnosi na djelatnost dubrovačkih trgovaca.¹⁸

Pisma upućena B. Borgianiu, zanimljivoj posredničkoj osobi — iz II. pol. 16. st. — u raznim poslovima tiskao je uz uvodni rad T. Popović.¹⁹

Sultanske povelje-odredbe iz I. pol. 17. st., o odnosima Dubrovačke Republike i Turske i obratno (iz arhiva turskoga predsjedništva) priopćava D. Bojanić.²⁰

Djelo S. M. Crijevića o mnogim Dubrovčanima javnoga i kulturnoga života uredio je S. Krasić, koji je sastavio mnogobrojne komentare i registre te napisao opširnu uvodnu studiju o piscu i djelu.²¹

J. Lučić u sklopu obradbe izvora srednjega vijeka donosi dokumente o Lastovu i o žitnoj trgovini iz I. pol. 14. st.²² Isti je autor obradio i objelodanio zemljišnu knjigu o diobi zemlje na Pelješcu 1336. g. (koliko se zna najstarija u Hrvatskoj) te podulju odredbu iz 1432. g. o osnutku Komore vunarskog obrta u Dubrovniku, što je prema autoru prva takva udružba u južnih Slavena.²³

Iz arhiva Barcelone N. Fejić donosi dokumente o prodaji i oslobađanju roblja u Kataloniji iz Bosne i Dubrovnika u 14. i 15. st.²⁴

¹⁵ B. Nedeljković, *Liber viridis* Beograd, SANU, 1984, XXXVI + 567.

¹⁶ B. Nedeljković, Mešovita porota, Dubrovačka dokumenta iz XIV i XV veka o pograničnoj poroti, Beograd, Istorijski institut, 1978, 180.

¹⁷ V. Han, Arhivska građa o staklu i staklarstvu u Dubrovniku (XIV—XVI vek), Beograd, SANU, 1979, 388.

¹⁸ J. Tadić - T. Popović, Dubrovačka arhivska građa u Beogradu II, 1572—1593, Beograd, Istorijski arhiv, 1976, 396.

¹⁹ T. Popović, Pisma Bartolomeu Borđaniju (1593—1595), Beograd, SANU, 1984, 249.

²⁰ D. Bojanić, Sultanska akta izdana na zahtev Dubrovačke Republike od 1627. do 1647. godine (Dubrovački defter br. 3), MG 10, 1982, 33—202.

²¹ S. M. Crijević, *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recenserunt* — Dubrovačka biblioteka u kojoj se prikazuju dubrovački pisci, njihova djela i spisi (prir. S. Krasić), Zagreb, JAZU I, 1975, LXXIX + 318; II i III, 1977, 598; IV, 1980, 501.

²² J. Lučić, *Miscellanea saeculi XIV, ex Archivio Ragusii (Dubrovnik)* — Lastovo, I, AVJ XVII—XVIII, 1976 (1974—1975), 67—78; II, XIX—XX, 1978 (1976—1977), 240—247; Nabava žita, XXI—XXII, 1980 (1978—1979), 323—329.

²³ J. Lučić, Najstarija zemljišna knjiga u Hrvatskoj — Dubrovački zemljišnik diobe zemlje u Stonu i Pelješcu iz god. 1336, *Anali XVIII*, 1980, 57—89; Prva komora vunarskog obrta u Hrvatskoj (Dubrovački »Ordines artis lanae« od godine 1432), *Zbornik JS* 49, 1983, 307—323.

²⁴ N. Fejić, Dokumenti o prodaji i oslobađanja roblja iz Bosne i Dubrovnika u Kataloniji (XIV i XV vek), MG 10, 1982, 9—32.

O M. Čelebiji (17. st.) i dubrovačkim knjigama u kojima su zapisani privilegiji i zapovijedi osmanskih vladara izdavani Dubrovčanima (1604—1806. g.), sačuvani u Carigradu i Dubrovniku, objavljuje građu D. Lukač-Bojanić.²⁵

Dokumente o dubrovačkim trgovcima u Srbiji donose: J. Mulaomerović za Beograd (1599. i 1600. g.) i R. Kostić knjigu Đ. Hidže (II. pol. 18. st.), sa sjedištem u Prokuplju uz tumačenje toga značajnog vrela.²⁶

Sustavni popis serija od kraja 15. st. do 1806. g. o odnosima Dubrovnika i Hrvatskog primorja te Istre iznosi V. Foretić.²⁷

Mletački izvještaj o Dubrovniku iz 1624. g. (Marciana) tiska G. Novak.²⁸

Dnevnik M. Gundulića (sina pjesnika I. Gundulića) s puta po Ukrajini i Turskoj (Vatikanska knjižnica) objavljuje s uvodnim prilogom S. Krasić.²⁹

Izvještaj austrijskoga tajnog emisara o Dubrovniku iz 1775. g. na talijanskom (Haus Hof-Staats arhiv, Beč) nastavlja objelodanjivati M. Novak.³⁰

Relacije austrijskih konzula u Anconi i Dubrovniku (II. pol. 18. st.) o dubrovačkim i austrijskim brodovima (arhiv Trsta) priopćava I. Šišević.³¹

Izvatke spisa o vezama Dubrovnika s najbližim zaleđem i viceversa (1216—1565) u slobodnome prijevodu donosi M. Vego.³²

Građu o povijesti crkve predočavaju: V. Boškov, M. Pelozza i S. Krasić, dva potonja s dosta podataka o Dubrovniku.³³

Memoare maršala Marmonta (duc de Raguse) sa svjedočanstvima o Dubrovniku priredio je i preveo uz uvodni tekst F. Baras.³⁴

²⁵ D. Lukač-Bojanić, Mustaj Čelebija, pisar Carskog divana i dubrovačke knjige divanskog arhiva, Prilozi za orijentalnu filologiju, Sarajevo, XXII—XXIII, 1976 (1972—1973), 61—81.

²⁶ J. Mulaomerović, Dva testamenta beogradske kolonije dubrovačkih trgovaca, NV XXXIV, 1984, 1—2, 171—177; R. Kostić, Trgovački teftar dubrovačkog trgovca Đure Hidže — Popis dužnika, Niški zbornik 15, 1985, 131—149.

²⁷ V. Foretić, Građa u Dubrovačkom arhivu za povijest Istre i Hrvatskog primorja, Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XXIII, 1980, 255—258; XXV, 1983 (1982), 405—433.

²⁸ G. Novak, O Dubrovačkoj Republici god. 1624, Anali XIII—XIV, 1976, 5—17.

²⁹ S. Krasić, Dnevnik s puta u Ukrajinu i Tursku dubrovačkog poklisara harača Mata Gundulića (godine 1672—1674), Anali XXI, 1985 (1983), 1—23.

³⁰ M. Novak, Dubrovnik u drugoj polovini 18. stoljeća, Anali XV—XVI, 1978, 137—179.

³¹ I. Šišević, Prijevoz stranog tereta dubrovačkim brodovima u Anconu 1766. godine, PZ 15, 1977, 591—606; Izvještaj austrijskog konzula iz Dubrovnika 1777. godine, Prilozi PUD 22, 1980, 218—224 — Fiskovićev zbornik (odsada FZ), II.

³² M. Vego, Izvori o Trebinju i okolini u srednjem vijeku, Tr 6, 1982, 115—137.

³³ V. Boškov, Turski dokumenti u dubrovačkom arhivu iz druge polovine 16. vijeka o odnosu katoličke i pravoslavne crkve, Zbornik radova o Matiji Divkoviću, Sarajevo 1982, 307—315 + 3 faks; M. Pelozza, Poljski crkvenopovijesni dokumenti u arhivima Jugoslavije, OZ XXXV, 1980, 3—4, 264—269; S. Krasić, Regeste pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku (1392—1600), I dio do 1500, AVj XVII—XVIII, 1975 (1974—1975), 157—246; II dio 1501—1600, isto, XXI—XXII, 1980 (1978—1979), 201—321, oba passim.

³⁴ Iz memoara maršala Marmonta (Ilirske uspomene 1806—1811), Split 1977; Maršal Marmont. Memoari, Split 1984 (oba izd. prev. i prir. F. Baras), passim.

Odredbe o urbanizmu iz dubrovačkoga statuta (1272. g.) i iz kasnijega vremena u sažetom vidu, u prijevodu tiskane su u zasebnoj ediciji.³⁵

Djelo B. Kotruljevića iz 1458. g. (Venecija, 1573. g.) o trgovini i savršenu trgovcu, značajno i u svjetskim razmjerima objavljeno je kao reprint izdanje te u prijevodu s opsežnim tekstovima i komentarima.³⁶

Raspravu I. Đurđevića o Ulfilasu, zapadnogotskome biskupu i misionaru (4. st.) i njegovu prijevodu Biblije, s idejama panslavizma objavljuje u latinskome izvorniku I. Pudić te je u kontekstu vremena analizira.³⁷

Problematiku dokumenata sa stajališta pomoćnih povijesnih disciplina razlažu: V. Mošin (o vodenim znakovima i papiru), R. Abdylji (o ispravi Aleksandra, gospodara Valone i Kanina, upućene Dubrovčanima 1368) i R. Popović (o poveljama bosanskih vladara uglavnom u svezi s Dubrovnikom).³⁸

Navodimo i dvije knjige izvora objelodanjenih u inozemstvu: pretilsak prvoga izdanja djela M. Orbinija »Kraljevstvo Slavena« s predgovorom S. Čirkovića, uz pridruženje rasprave o izdanjima u 18. st. (ruskom i slavenosrpskom), poglavlja o Bosni;³⁹ zbirku pisama dubrovačkog diplomatskog predstavnika u Parizu F. Favia u svezi s američkom revolucijom (W. Vučinić).⁴⁰

Ovdje spominjem i preglede historiografskih radova o Dubrovniku od 1976. do 1980. (M. Kratofil) i historiografije od 1965. do 1975. J. Lučića.⁴¹

³⁵ Statut grada Dubrovnika. Urbano zakonodavstvo. Informativni pregled Saveta za čovekovu sredinu i prostorno uređenje Saveznog izvršnog veća republika i pokrajina 4, 1978, dodatak: XXXII (prev. Z. Šundrica, uz tekstove M. Preloga i B. Krstića).

³⁶ B. Kotruljević (B. Cotrugli), Della mercatura et del mercante perfetto, reprint I izd., Zagreb 1975, 258 (pogovor A. Runjić); O trgovini i savršenu trgovcu, Zagreb, JAZU, 1985, 283 (pripr. i obrad. R. Radičević i Ž. Muljačić /prijevod/, sv. uredio V. Stipetić).

³⁷ I. Pudić, Rasprava Ignjata Đurđevića, dubrovačkog pesnika i erudita iz XVIII veka, o Vulfilinom gotskom prevodu sačuvanom u »Codex argenteus« u vezi sa Jeronimovim prevodom sv. Pisma i idejom panslavizma, Festschrift für Nikola R. Pribić, Neuried 1983, 559—575.

³⁸ V. Mošin, Filigranološka problematika i papir dubrovačkog arhiva, HZ XXIX—XXX, 1977 (1976—1977), 51—59; R. Abdylji, Karta e Aleksandrit, sund-intarit të Vlorës dhe Kaninës, dërguar Raguzës më 1368, GJA 14, 1985 (1984), 225—235; R. Popović, Diplomatički aspekt strukture povelja i pisama bosanskih vladara XII—XV vijeka, IZBL 3, 1982, 149—165.

³⁹ M. Orbini, Il Regno degli Slavi, Pesaro 1601, Nachdruck besorgt von S. Čirković und P. Rahder, mit einem Vorwort von S. Čirković (*Mauro Orbini: His life and work*, 7—23), München 1985, 23 + 473, faks. do 502; — A. Albijanić, Poglavlje Orbinove istorije o Bosni u izdanju Jovana Radića 1770. godine: jezička analiza, B XV, 1984, 347—358.

⁴⁰ W. S. Vucinich, Dubrovnik and the American revolution: Francesco Favi's letters, Palo Alto 1977, 143.

⁴¹ M. Kratofil, Bibliografski pregled historiografskih radova o Dubrovniku (1976—1978), Analj XVII, 1979, 743—778; Bibliografski pregled historiografskih radova o Dubrovniku, objavljenih tijekom 1979. godine, isto, XVIII, 1980, 564—574; Bibliografski pregled historiografskih radova o Dubrovniku, objavljenih tijekom 1980. godine, isto, XIX—XX, 1982, 499—509; — J. Lučić, Historiografija o Dubrovačkoj Republici (1965. do 1975), DH VI, 1975 (1974—1975), 14—15, 38—53 — ponešto prošireno: Povijest Dubrovačke Republike, Historiografija od 1965. do 1975. za hrvatsku povijest do g. 1918, HZ XXXI—XXXII, 1980 (1978—1979), 45—64.

Teritorijalno širenje (teritoriji)

Teritorijalno širenje grada Dubrovnika u uskoj je svezi s njegovim gospodarskim i općim jačanjem. U historiografiji još nisu sasvim riješena neka pitanja oko zadobivanja obližnjih područja.

Prikaz dobivanja i posjedovanja novih krajeva prvotnoga Dubrovnika i kasnije Republike, te sustav uprave izvan uskoga pojasa gradskoga distrikta iznio je J. Stulli u prinosu, koji naslovom djelomice odgovara ovoj problematici.⁴²

L. Margetić u sklopu šire koncipirane obradbe na prvome mjestu razmatra dubrovačke teritorije Lastovo, Pelješac i Ston, Astareju, Slansko primorje i Konavle, uglavnom s pravnoga stajališta.⁴³

O granicama dubrovačkih teritorija spram srednjovjekovne srpske i bosanske države i obratno može se naći korisnih podataka i različitih tumačenja: u radu G. Škrivanića; u povijesti srpskoga naroda od nekolicine istraživača; u zbirci studija P. Anđelića; u prilogu Lj. Sparavala.⁴⁴

Povijest *Župe dubrovačke* obrađuje niz pisaca u zborniku, u kojemu prevladava crkvena tematika: J. Lučić obuhvaća razne sastavnice do pol. 14. st., definitivnoga spajanja toga teritorija s Dubrovnikom te razlaže o upravi do kraja Republike; V. Foretić se bavi bratstvima; V. Kojaković donosi niz podataka o zgradama vlastele i pučana zasebno: tu su prilozi i o povijesti umjetnosti, o pomorstvu i drugome.⁴⁵

Važna stečevina prema zapadu bio je *Pelješac*, nekad zvan po glavnome naselju i *Stonski rat*. J. Lučić razlaže njegovu povijest od dolaska Slavena do potpadanja pod vlast Dubrovnika 1333. g. s međusobnim prožimanjima Dubrovčana i Pelješčana. — V. Foretić smatra da je taj teritorij dobiven ugovorima Dubrovnika sa srpskim i bosanskim vladarima, Stefanom Dušanom i Stjepanom II Kotromanićem. — J. Šidak proučava vjerske odnose u svezi s političkim u kontekstu širih prilika toga doba.⁴⁶

⁴² B. Stulli, Dubrovačke odredbe o Konavlima I, KZ, I, 1982, 29—43.

⁴³ L. Margetić, Dioba općinskog zemljišta u nekim srednjovjekovnim dalmatinskim komunama — I. Područje Dubrovačke Republike, Starine JAZU 56, 1975, 6—19.

⁴⁴ G. Škrivanić, Prilog proučavanju zapadnih granica srpske države na primorju od XII do polovine XIV veka, IČ XXIV, 1977, 47—62; Istorija srpskog naroda I, II, Beograd 1981, 1982 — posebice prilozi S. Ćirkovića, B. Ferjančića i R. Mihaljčića, passim (v. indexe); — P. Anđelić, Studije o teritorijalno-političkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne, Sarajevo 1982, passim; — Lj. Sparavalo, O graničnom kamenju između srednjovjekovnog Huma i Zete koje spominje Mavro Orbin, IG, 1—2, 1979, 89—97.

⁴⁵ J. Lučić, Iz prošlosti Župe dubrovačke (do polovine XIV stoljeća), Zbornik ŽD, 1985, 87—99; isti, Uprava u Župi dubrovačkoj, isto, 100—124; V. Foretić, Bratstva u Župi dubrovačkoj, isto, 100—124, te prilozi C. Fiskovića, J. Luetića i drugih (v. pod *crkva*, bilj. 185); v. i V. Kojaković, Kuće dubrovačke vlastele i pučana u Župi, Du, XXI, 1978, 6, 5—24.

⁴⁶ J. Lučić, Pelješac od dolaska Slavena do potpadanja pod vlast Dubrovačke republike, PZB, 2, 1980, 5—72; V. Foretić, Kada je i kako Stonski rat došao pod vlast Dubrovnika, PZB, 1, 1976, 81—92; J. Šidak, Vjerski odnosi u Stonu i na Stonskom ratu (Pelješcu) u srednjem vijeku, HZ, XXXIII—XXXIV (1), 1982 (1980—1981), 275—290.

Prvih 70-ak godina povijesti Pelješca u sastavu Dubrovačke Republike raščlanjuje svestrano Z. Šundrica, dok o stonskome dohotku i njegovu historijatu pišu cjelovito M. Živojinović i fragmentarno V. Mošin.⁴⁷

O *Dubrovačkom primorju* objavljena su dva rada: P. Anđelić obrađuje povijest te župe, bitno povezane s dubrovačkom prošlošću, od formiranja Humske države do pripojenja Gradu-komuni (1399, odnosno 1405. g.); A. Kaznačić-Hrdalo obraća pažnju načinu podjele i smještaju zemlje te ubikaciji lokaliteta, u doba ulaska u posjed Dubrovnika.⁴⁸

Konavle je bilo posljednje područje koje je došlo u sastav Dubrovačke Republike. U zborniku o tome kraju J. Lučić sintetski prikazuje njegovu povijest; Z. Šundrica piše o dubrovačkoj vlasteli, konavoskim knezovima; više autora objavljuje priloge o političkoj, gospodarskoj i kulturnoj prošlosti; V. Foretić se zasebice zadržava na župi Pridvorje s uvidom u opće prilike.⁴⁹ — O odnosima dubrovačkih vlasti i bosanskih feudalaca pri kupovini, odnosno prodaji Konavala (1419. i 1426. g.) te o sudjelovanju bosanske vlastele u diobama te oblasti (1423, 1427, 1442) raspravlja P. Živković. Na to se nadovezuje obradba konavoskog rata (1430—1432) zbog teritorijalnih razmrica između Dubrovnika i susjednih vladara.⁵⁰

O povijesti *Cavtata* do kraja 15. st. s naglaskom na gradnji srednjovjekovnih utvrda razlaže A. Marinović.⁵¹

O raznim pravnim aktima u novostečenim teritorijima (Ston, Pelješac, Primorje i Konavle) piše u šire koncipiranoj raspravi B. Nedeljković.⁵²

Međunarodni položaj

U raznolikim odnosima i vezama Dubrovnika s našim i inozemnim zemljama isprepleću se politička, diplomatska, gospodarska, pomorska, migracijska, kulturna i druga pitanja.

⁴⁷ Z. Šundrica, *Stonski rat u XIV stoljeću (1333—1390)*, PZB, 2, 1980, 73—190; M. Živojinović, *Svetogorci i stonski dohodak*, Zbornik RVI, XXII, 1983, 165—206; V. Mošin, *Povelje cara Stefana Dušana o Arkandjelovom manastiru u Jerusalimu i o manastiru sv. Nikole na Skadarskom ostrvu Vranjini*, Arheografski prilozi (Beograd), 3, 1981, 7—28 passim.

⁴⁸ P. Anđelić, *Srednjovjekovna župa Primorje u Humskoj zemlji*, Tr, 6, 1982, 27—40; A. Kaznačić-Hrdalo, *Dioba i ubikacija dijelova Slanskog primorja u doba pripojenja Dubrovniku godine 1399*, Anali, XVII, 1979, 17—47.

⁴⁹ J. Lučić, *Kroz Konavosku prošlost*, KZ, I, 1982, 13—28; Z. Šundrica, *Dubrovačka vlastela, konavoski knezovi (1420—1808)*, isto, 44—53, te prilozi I. Mitića, J. Luctića, A. Badurine, R. Bogišića i drugih; — V. Foretić, *Pogled na prošlost župe Pridvorje*, Župski ured Pridvorje 1984, 25.

⁵⁰ P. Živković, *Učešće bosanske vlastele u diobi Konavala*, PIIS, XV, 1979, 16, 181—188; o konavoskom ratu: isti, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981, 139—162; S. Čirković u *Istorija srpskog naroda*, II, 1982, 232—236.

⁵¹ A. Marinović, *Fondation et histoire de Cavtat (Édification de ses fortifications médiévales)*, Studia balcanica, Recherches de géographie historique, Sofia, 10, 1975, 177—200.

⁵² B. Nedeljković, *Pogranična porota. Između Dubrovnika i susjednih zemalja*, IČ, XXIV, 1977, 5—45; v. i bilj. 16.

Međunarodni položaj Dubrovačke Republike ponajvećma u svjetlu konzularne službe i pravnih komponenti višekratno prikazuje I. Mitić.⁵³ Isti autor tematiku nadopunjuje prinosima o obvezama Republike spram drugih država i o njihovim predstavnicima u Dubrovniku.⁵⁴

Nekoliko studija posvećeno je povijesti Dubrovnika u kriznim međunarodnim prilikama, pogotovo u vrijeme protuturskih ratova. Tako J. Litričin piše o ratu prve svete lige (1538—1540), Z. Zlatar o stvaranju saveza (1683—4) i snažnome odjeku toga čina među vladajućom klasom Republike te o položaju Dubrovnika pri kraju 17. st.; M. Foretić o raznovrsnim vidovima života u kontekstu austrijsko-turskoga rata (1736—1739).⁵⁵

I. Mitić razglaba međunarodnopravni položaj Dubrovačke Republike pred njezin kraj i nakon pada ističući Bečki kongres (1815. g.), kada je prema autoru definitivno pravno dokinuta.⁵⁶

O mnogobrojnim odnošajima Dubrovnika s našim zemljama, kad su bile samostalne države ili pod tuđom vlašću objelodanjeno je više radova, koji su prema problematici uvršteni u zasebite odjeljke.

Veze s područjima *hrvatskih zemalja* propitkuju: J. Lučić u svjetlu pronalaska dosada najstarijega narodnog naziva za Zagreb iz 1328. g., V. Foretić u okviru dodira sa sjevernom Hrvatskom, pogotovu Varaždinom od 14. st. do kraja Republike;⁵⁷ B. Krmpotić u sklopu odnosa sa Senjom i službama Dubrovčana u tome gradu; N. Šetić u svezi s doticajem sa sjevernojadrans-

---

⁵³ I. Mitić, O međunarodnom položaju Dubrovačke Republike — naše najznačajnije afirmacije na Jadranu, Zbornik VPSK, 3—4, 1977 (1976—1977), 29—39; I consolati ragusei nel Mediterraneo, Bolletino, 13—15, 1976 (1971—1973), 449—458; Povijesni razvoj konzularne službe evropskih država, Pravna misao (Sarajevo), VIII, 1977, 3—4, 57—71; Doprinos Dubrovačke Republike razvoju počasnih konzula po Mediteranu, Du, XXVI, 1983, 5, 53—57; v. i bilj. 8.

⁵⁴ I. Mitić, Međunarodni položaj Dubrovačke Republike s obzirom na njene novčane i druge obaveze prema stranim zemljama, PZ, 17, 1979, 351—356; Prilog proučavanju obaveza Dubrovačke republike prema drugim državama, JIC, XVIII, 1979, 3—4, 94—113; O predstavnicima stranih država u Dubrovačkoj Republici, NM, XXIX, 1982, 1—2, 44—46.

⁵⁵ J. Litričin, Dubrovnik u vreme rata prve svete lige 1538—1540, Vojnoistorijski glasnik (Beograd), XXVI, 1975, 3, 83—129; Z. Zlatar, Stvaranje Svete lige i Dubrovačka Republika (1683—1684), JIC, XIV, 1975, 1—2, 29—59; isti, Međunarodni položaj Dubrovačke Republike koncem XVII vijeka, JIC, XVI, 1977, 1—2, 9—38; M. Foretić, Dubrovnik u vrijeme austrijsko-turskog rata (1736—1739), Anali, XXI, 1985 (1983), 39—73.

⁵⁶ I. Mitić, Međunarodno-pravni položaj Dubrovačke Republike početkom XIX stoljeća, PZ, 19, 1981, 327—339; Značaj 1815. u povijesti Dubrovnika, JIC, XIX, 1980, 3—4, 341—348.

⁵⁷ J. Lučić, O najstarijem hrvatskom nazivu Zagreba (Uz jedan zapis iz dubrovačkog arhiva), Anali, XVII, 1979, 9—15; V. Foretić, Odnosi Dubrovnika sa sjevernom Hrvatskom, s posebnim osvrtom na Varaždin, Varaždinski zbornik, 1983, 469—476.

skim primorjem i Istrom u 15. i 16. st.⁵⁸ — B. Hrabak istražuje prijeporna pitanja između senjskih uskoka i krajišnika i Dubrovnika, naročito upade na dubrovačke teritorije i reagiranja vlasti.⁵⁹

O ponekim vezama Dubrovnika i mletačke Dalmacije objavljuju prinose: J. Lučić o odjeku ustanka M. Ivanića s prikazom prilika u Dubrovniku toga vremena, V. Foretić o dodirima s uglednicima obitelji Zmajević iz Perasta.⁶⁰

Sintetsko predočenje odnošaja Dubrovnika i Srbije, pogotovu u srednjem vijeku, iznosi više autora u povijesti srpskoga naroda. O tome se dosta podataka nalazi u ponovljenim izdanjima Jirečkovih knjiga te u monografiji R. Mihaljčića o propasti srpskoga carstva.⁶¹

U specijalističkim radovima B. Krekić analizira ratnu epizodu između Dubrovnika i Srbije za vladavine Stefana Uroša II Milutina, S. Ćirković prati sudbinu depozita kralja Vukašina u Dubrovniku (od II. pol. 14. st.), R. Ćuk razmatra veze carice Mare (II. pol. 15. st.) i Dubrovnika, čemu se pridružuje i N. D. Pavlović.⁶²

Intenzivna prožimanja povijesti Dubrovnika i *srednjovjekovne Bosne* prikazana su u knjizi M. Vega i u monografiji o Tvrtku II Tvrtkoviću (I. pol. 15. st.) P. Živkovića, koji ocrtava i lik jednoga trgovca i diplomata te njegovu ulogu u vezama s Dubrovnikom. — B. Milević prati djelatnost i vladavinu Pavlovića (1441—1463), bitno isprepletene s dubrovačkom poviješću. — Đ.

⁵⁸ B. Krmptić, Senj i ugovor o izmirenju s Dubrovčanima iz 1248. god., PZ, 17, 1979, 341—350; Trgovački ugovor sa Senjom godine 1248, SZ, VIII, 1980, 309—317; Dubrovčanin Feliks Petančić — Kancelar senjski, SB, VI, 1975 (1973—1975); 297—303; Maroje Zunjević, Veliki kapetan Senja (1476—1483), SZ, isto, 305—313; Dubrovčanin Juraj Maslarda (U povodu 375. obljetnice mučeničke smrti), DH, VII—IX, 1977 (1976—77), 16—17, 123—127; — N. Šetić, Prilog proučavanju veza Dubrovnika sa sjevernojadranskim primorjem i Istrom u XV. i XVI. stoljeću, Problemi sjevernog Jadrana Zavoda za povijest i društvene znanosti Rijeka, 5, 1985, 235—268.

⁵⁹ B. Hrabak, Senjski uskoci i Dubrovnik (do 1573), Jadranski zbornik (Rijeka), 11, 1983 (1979—1981), 61—103; Napadi senjskih uskoka na Zažablje, Popovo i Trebinje (1535—1617), Tr, 7, 1983, 101—129; Uskočke akcije krajišnika na ušću Neretve (1482—1537), HZ, XXIX—XXX, 1977 (1976—1977), 181—191; Uskočki naleti u Neretvu 1537—1617, PZ, 17, 1979, 323—340.

⁶⁰ J. Lučić, Prilike u Dubrovniku 1510. do 1514. i ustanak na Hvaru, Radovi IHP, 10, 1977, 357—378; V. Foretić, Zmajevići i Dubrovnik, Zbornik sekcije Društva istoričara Crne Gore (Kotor), 3, 1985, 153—164.

⁶¹ Istorija srpskog naroda, I, Beograd 1981; II, Beograd 1982 — S. Ćirković, V. J. Đurić, B. Ferjančić, J. Kalić, R. Mihaljčić, M. Spremić, D. Kovačević-Kojić, I. Božić, K. Jireček, Istorija Srba, I—II, Beograd 1978³, 1984⁴; — R. Mihaljčić, Kraj srpskog carstva, Beograd 1975, 325 — za sve passim.

⁶² B. Krekić, Zašto je vođen i kako je završen rat između Dubrovnika i Srbije 1301—1302?, Zbornik RVI, 17, 1976, 417—423; — S. Ćirković, Poklad kralja Vukašina, Zbornik FFB, XIV—1, 1979, 153—163; — R. Ćuk, O hronologiji pisama carice Mare upućenih Dubrovniku, IČ, XXIV, 1977, 285—288; Carica Mara. Porodica Đurđa Brankovića i Marino rođenje, IČ, XXV—XXVI, 1979 (1978—79), 53—97; N. B. Pavlović, Carica Mara, Beograd 1982, 169—193; v. i M. Spremić, Despot Đurađ Branković i kralj Alfons Aragonski, Zbornik FFB, XV—1, 1985, 127—142.

Tošić prikazuje Dubrovčanina Ratka (II. pol. 14. st.) i njegove službe u okviru povezanosti Bosne i Dubrovnika. — Radovi P. Anđelića i P. Čoškovića na dopunjuju dotičnu tematiku.⁶³

Obilje podataka o mnogovrsnim prožimanjima Dubrovnika i *Hercegovine* nude ispisi M. Vega (od 1372. do 1493). Knjiga V. Atanasovskog doprinosi osvjetljavanju tih odnosa. Tome se pridružuje analiza novoga podatka o humskoj vlasteli Branivojevićima (dubr. arhiv, nakon 1320. g.) J. Lučića.⁶⁴

B. Hrabak piše o odnosima Herceg-Novog i Dubrovnika tijekom bosansko-hercegovačke vlasti nad tim gradom (1382—1482).⁶⁵

Isti autor razlaže o hajdučkim akcijama stanovništva dijela Hercegovine na dubrovački teritorij i o stavu dubrovačkih vlasti.⁶⁶

O nekim vidovima odnošaja Dubrovnika i *Crne Gore*, naročito o upadima Crnogoraca na područje Republike, pišu: G. Stanojević u sklopu većih cjelina, B. Hrabak za 16. i 17. st. te E. Peliđija u sklopu stavova bosansko-turških vlasti.⁶⁷ **

⁶³ M. Vego, *Postanak srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo 1982, 220; P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo, Institut za istoriju, 1981, 247; isti, *Radič Ozrisaljić, trgovac i diplomata na dvoru porodice Pavlovića*, PIIS, XIII, 1977, 13, 301—321; B. Nilević, *Vojvoda Ivaniš Pavlović*, PIIS, XIV, 1978, 14—15, 349—361; *Iz života posljednjih Pavlovića*, *Godišnjak BiH*, XXVIII—XXX, 1979 (1977—79), 59—74; *Učešće vojvode Petra i kneza Nikole Pavlovića u političkom životu srednjovjekovne Bosne*, PIIS, XVI, 1980, 17, 61—68; Đ. Tošić, *Dubrovčanin prevziter Ratko, stonski kancelar, kapelan i protovestijar kralja Tvrtka I i trebinjsko-mrkanjski biskup*, *Godišnjak BiH*, XXVIII—XXX, 1979 (1977—79), 39—58; v. i P. Anđelić, *Grbovi hercega Stjepana Vukčića Kosače na kruni jedne kućne cisterne u Dubrovniku*, *Tr*, 1, 1975, 83—90; P. Čošković, *O dolasku Stjepana Tomaša na vlast i njegovom međunarodnom priznanju*, *IZBL*, 5, 1984, 7—35 *passim*.

⁶⁴ M. Vego, *Ispisi iz Historijskog arhiva u Dubrovniku o srednjovjekovnoj Hercegovini*, *He*, 1, 1981, 279—322; V. Atanasovski, *Pad Hercegovine*, Beograd 1979, 262 *passim*; J. Lučić, *Nov podatak o Branivojevićima*, *HZ*, XXXI—XXXII, 1979 (1978—79), 307—311.

⁶⁵ B. Hrabak, *Odnosi Herceg-Novog i bosanskih vladara prema Dubrovniku*, *GPMK*, 26, 1978, 27—37; *Herceg-Novu u doba bosansko-hercegovačke vlasti (1382—1482)*, *Bo*, 10, 1978, 7—31.

⁶⁶ B. Hrabak, *Hajdučija Hercegovaca 1465—1530*, *Simpozijum »Oslobodilački pokreti jugoslovenskih naroda od XVI veka do početka Prvog svetskog rata«*, Beograd 1976, 11—26; *Trebinje, Popovo i Donja Neretva u hajdučkom vojevanju za vreme Morejskog rata*, PIIS, XVI, 1980, 17, 69—99.

⁶⁷ *Istoriја Crne Gore od početka XVI do kraja XVIII vijeka* (G. Stanojević), *Titograd* 1975, III/1, *passim*; B. Hrabak, *Upadi Crnogoraca na dubrovačku teritoriju u XVI i XVII veku*, *IZ*, XXXI (LI), 1978, XXXVII, 4, 33—57; E. Peliđija, *Pohodi bosanskih paša na Crnu Goru od 1706—1714. godine*, PIIS, XVI, 1980, 17, 101—127; G. Stanojević, *Mitropolit Vasilije Petrović i njegovo doba (1740—1766)*, Beograd 1979, 53—57 *i passim*.

** ovdje uvrštavam i zbornik radova studenata povijesti s raznih sveučilišta Jugoslavije, koji s raznorodnih polazišta, uglavnom s obilježjima kompilacije, no kadšto i s izvornim podacima, razmatraju odnose Dubrovnika s južnoslavenskim zemljama u 15. i 16. st. (DUBROVNIK I JUGOSLAVENSKE ZEMLJE U 15. I 16. STOLJEĆU, *Zbornik III. jugoslavenskog interkatedarskog skupa studenata povijesti*, Zadar 1981).

Međunarodni položaj Dubrovačke Republike posebice je bio slojevit spram inozemnih zemalja i država, pogotovu velikih sila.

Zbog raznih okolnosti veoma su bili intenzivni dodiri sa zemljama *Italije*, u sastavu više država i političko-teritorijalnih oblasti. O tome u vrijeme Danteova života (1263—1321) obavještava J. Lučić.⁶⁸

O mnogovrsnim prepletanjima interesa Dubrovnika i *Venecije* objelodanjeno je više priloga: B. Krekić rasvjetljava ulogu Dubrovnika u osiguravanju mletačkih brodskih karavana upućivanih na Levant do 1358. g. te dubrovački udjel pri zanimanjima Venecije za unutrašnjost Balkana; I. Mitić prikazao je opširnije zategnute međusobne odnose u 17. i 18. st., proširivši tematiku na djelatnost dubrovačkih predstavnika na jonskom otočju; H. Hajdarhodžić istraživao je sporna pitanja oko razgraničenja prema Karlovačkome miru 1699. g.⁶⁹

Znatna pažnja posvećena je odnosima Dubrovnika s *južnom Italijom*, pri čemu je uz političko-diplomatske dimenzije često nazočna pomorsko-trgovačka komponenta. V. Foretić ispituje veze s gradom Lecce i drugim mjestima u regionu Otranta; M. Spremić ocrtava osobu aragonskog konzula i vicekonzula u Dubrovniku (1456—1469) te prikazuje odnose s Napuljskom Kraljevinom za vrijeme aragonsko-francuske vlasti; o prisutnosti Aragonaca u Dubrovniku (grbovi u dominikanaca) izvještava V. Galzinski; I. Mitić u više navrata ističe važnost Napuljskog Kraljevstva za Dubrovačku Republiku (opće značajke, o poklonu sokolova napuljskim vladarima kao znaku vjernosti, o obitelji Radulović kao vlasnicima grada Polignano od 1604. do 1723).⁷⁰

O raznolikim dodirima Dubrovčana sa *Sicilijom*, važnome čvorištu pomorsko-trgovačkih putova, od postbizantinskog doba do pada Republike ras-

⁶⁸ J. Lučić, Veze Dubrovnika i Italije u Danteovo doba, Radovi DSS, I, 1984, 339—356.

⁶⁹ B. Krekić, Le rôle de Dubrovnik (Raguse) dans la navigation des mers méditerranéennes au XIVe siècle, Travaux et mémoires, 8, Hommage à M. Paule Lemerle, Centre de recherche d'histoire et civilisation de Byzance, 1981, 247—254; isti, v. bilj. 107, dva posljednja rada; — I. Mitić, Prilog proučavanju odnosa Dubrovnika i Venecije u XVII i XVIII stoljeću, Anali, XIII—XIV, 1976, 117—141 i izvedenice: Za Serenissimu — Dubrovnik samo komuna, nikad republika, Du, XIX (XXII), 1976, 5, 65—69; O mletačkim nametima na dubrovačke brodove u plovidbi Jadranom, NM, XXII, 1975, 3—4, 109—110; O odbrani stare dubrovačke luke sredinom XVIII stoljeća, Du, XVIII (XXI), 1975, 1, 93—94; Trajan Lalić — jedan od najzaslužnijih podanika Dubrovačke Republike, DH, VII—IX, 1977 (1976—1977), 16—17, 119—122; — isti, O predstavnicima Dubrovačke Republike na Jonskim otocima u XVI, XVII i XVIII stoljeću, PZ, 14, 1976, 395—404; — H. Hajdarhodžić, Dubrovačke i mletačke pripreme pred razgraničenje 1699. godine, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke (Sarajevo), XI—XII, 1985, 289—330.

⁷⁰ V. Foretić, Alcuni appunti sulle relazioni tra le città di Ragusa e le città di Otranto, III Convegno Internazionale di Studi Salentini e I Congresso Storico di Terre d'Otranto, Lecce 1976, 127—141; — M. Spremić, Johannes Sparterius de Saragoza, console Aragonese a Ragusa, I Congresso de histoire de la corona de Aragon, Zaragoza 1983, 579—588; Dubrovnik i aragonsko-francuska uprava u Napuljskoj kraljevini (1495—1501), IG, 1—2, 1979, 73—87; V. Galzinski, Aragonski grbovi u Dominikanskoj crkvi u Dubrovniku, Du, XX, 1977, 4, 103—106; —

pravljaju: M. Spremić s naglaskom na migraciju slavenskoga življa preko Dubrovnika na tome otoku i u južnoj Italiji, I. Mitić u sklopu djelovanja konzulata (od kraja 14. st. do poč. 19. st.).⁷¹

Odnose Dubrovnika i *Genove* (diplomacija, pomorstvo, konzulat, trgovina, novčarstvo) u nekoliko priloga slična sadržaja proučava I. Mitić.⁷²

O naglašenim vezama sa *Španjolskom* pisano je i u ovome razdoblju: J. Lučić predočava podatke za srednji vijek; B. Hrabak raspravlja o nastojanju dubrovačkih vlasti oko potiskivanja katalonskih i sicilijanskih gusara (do sredine 15. st.); N. Fejić prema katalonskim izvorima izvještava o nepoznatoj epizodi života B. Kotruljevića u razrješenu spora između dubrovačke i katalonske vlade (40-e godine 15. st.); V. Kostić revidira mišljenja o brojnem sudjelovanju dubrovačkih brodova u »nepobjedivoj armadi« 1588.⁷³

Ouhvatnu obradbu međusobnih odnošaja Dubrovnika i *Engleske* do 1650. g. napisao je V. Kostić na temelju engleskih i dubrovačkih izvora te starije literature. U posebnome zborniku predočeni su razni aspekti tih veza: o najranijim kontaktima (posebice o tobožnjem boravku Rikarda I Lavljeg Srca u Dubrovniku 1182. g.) priopćava J. Lučić; V. Kostić izlaže o Englezima u Dubrovniku u vrijeme kasnih Tudora i Stuarta (16—17. st.); D. R. Živojinović o Dubrovniku, Velikoj Britaniji i američkoj revoluciji; I. Mitić

I. Mitić, Politički i pomorsko-trgovački odnosi Dubrovačke države — Republike i Napuljske kraljevine od XIII do sredine XVII st., NM, XXXII, 1985, 1—2, 57—58; Politički i pomorsko-trgovački odnosi Dubrovačke Republike i Napuljske kraljevine od sredine XVII do početka XIX stoljeća, NM, XXXII, 1985, 5—6, 261—264; Ptice za lov kao poklon Dubrovačke Republike vladaru Napulja, Anali, XV—XVI, 1978, 113—135; Članovi obitelji Radulović — podanici Dubrovačke Republike — vlasnici grada Polignano u Apuliji, PZ, 21, 1983, 559—566.

⁷¹ M. Spremić, Dubrovnik (Raguse) et la Sicilie postbyzantine, *Bizantinische Forschungen*, 5, 1977, 379—390; La migrazione degli Slavi nell'Italia meridionale e in Sicilia alla fine del Medioevo, *Archivio storico italiano*, 138, 1980, 503, 3—15; I. Mitić, Prilog proučavanju odnosa Dubrovnika i Sicilije od druge polovice XIV. do početka XIX. stoljeća, *Anali*, XVIII, 1980, 105—133; Dubrovački konzularni predstavnici na Siciliji od kraja XIV do početka XIX stoljeća, *Radovi IHP*, 16, 1983, 97—108.

⁷² I. Mitić, Prilog proučavanju odnosa Dubrovnika i Đenove od XIV do početka XIX stoljeća, *Anali*, XIX—XX, 1982, 19—78; i izvedenice: Konzulat Dubrovačke Republike u Đenovi, *IG*, 1—2, 1982, 37—55; O prijateljskim vezama mediteranskih republika Dubrovnika i Đenove, *DH*, XXIII, 1981, 21, 32—38; O sudjelovanju dubrovačkih brodova u pomorsko-ratnim operacijama Republike Đenove, *NM*, XXVIII, 1981, 1—2, 33—34.

— o vezama s ostalim talijanskim krajevima v. pod privreda i pomorstvo.

⁷³ J. Lučić, O najranijim vezama Dubrovnika s Engleskom i Španjolskom, *HZ*, XXVII—XXVIII, 1975 (1974—1975), 194—197, 200; B. Hrabak, Nastojanje Dubrovčana oko potiskivanja katalonskih i sicilijanskih gusara do sredine XV stoljeća, *PZ*, 14, 1976, 379—394; N. Fejić, Dubrovčanin Benko Kotruljević pred sudom kraljice Marije Aragonske u Barceloni, *IČ*, XXIX—XXX, 1983, 77—84; V. Kostić, Ragusa and the Spanish armada, *DRE*, 1977, 47—61; v. i bilj. 70.

zasebno o pokušaju osnivanja dubrovačkog konzulata u luci Falmouth (1782. g.). Tu su i prilozi o pomorstvu i s kulturološkom tematikom.⁷⁴

O Dubrovčanima u službi *ugarskih* vladara, od pol. 14. do poč. 16. st. objavljuje prikaz D. Dinić-Knežević.⁷⁵

O spornome pitanju oko dubrovačkoga konzulata u Aleksandriji, koje zadire u međunarodne odnose, posebice s *Francuskom* pisali su: B. Hrabak s tezom da je Filip de Paret bio i dubrovački konzul te T. Popović, koji to osporava. — U okviru odnosa s Francuskom Ž. Muljačić rasvjetljava svrhu putovanja M. Sorkočevića u Pariz 1796. g. (ispitivanje političke situacije), dok F. Baras razlaže o maršalu Marmontu, kao vojvodi Dubrovnik. Francuska savetnica prisutna je i u nekim drugim prilogima, pogotovu o R. Boškoviću i njegovoj ulozi u francusko-dubrovačkom sporu.⁷⁶

Nazočnost *Turske* u dubrovačkome životu predmet je dvovrsnih priloga. U prvima se razmatraju odnosi sa zemljama Levanta i Bliskog istoka nakon turskih osvajanja. B. Krekić piše tako o prilagođavanju dubrovačkih vlasti novim okolnostima radi očuvanja svojih interesa; B. Hrabak iznosi podatke o intervencijama Dubrovčana radi zaštite svoje plovidbe za Siriju i Egipat (14—16. st.); I. Mitić informativno priopćava o vezama sa zemljama Bliskog istoka putem djelovanja dubrovačkih konzulata (16—19. st.).⁷⁷ — Druga grupa radova obrađuje političko-diplomatske odnose Republike s Portom. Z. Zlatar pruža novo tumačenje stava Kare Mustafe prema Dubrovniku nakon potresa 1667. g.; B. Hrabak opisuje gusarske prepade turskih podanika iz

⁷⁴ V. Kostić, *Dubrovnik i Engleska 1300—1650*, Beograd, SANU, 1975, 660; J. Lučić, v. bilj. 73, 183—194, 198—199; isti, *The earliest contacts between Dubrovnik and England*, DRE, 1977, 9—29; V. Kostić, *The English in Ragusa in the later Tudor and Stuart period*, isto, 187—197; isti, *The Ragusan colony in London in Shakespeare's day*, isto, 261—273; D. R. Živojinović, *Ragusa, Great Britain and the American revolution 1763—1783*, isto, 123—155 — te prilozi J. Luetića o pomorstvu i kulturološke teme: R. Filipović, J. Hamm, C. Fisković, J. Torbarina; — I. Mitić, *Pokušaj osnivanja konzulata Dubrovačke Republike u Antwerpenu i Falmouthu tokom druge polovine XVIII stoljeća*, NM, XXVII, 1980, 5, 117—120; v. i bilj. 127.

⁷⁵ D. Dinić-Knežević, *Dubrovčani u službi ugarskih vladara tokom srednjeg veka*, Zbornik MSI, 31, 1985, 7—18.

⁷⁶ B. Hrabak, *Konzularna služba Dubrovčana u Aleksandriji u XV i XVI stoleću*, HZ, XXX—XXXII, 1980 (1978—1979), 213—232; T. Popović, *Filip de Paret. Povodom studije B. Hrabaka...*, IC, XXVII, 1980, 259—263; B. Hrabak, *O Filipu de Paretu i još jednom o dubrovačkom konzulatu u Aleksandriji*, IC, XXXI, 1984, 291—298; Ž. Muljačić, *Zašto je M. Sorkočević putovao 1796. god. u Pariz?*, Anali, XV—XVI, 1978, 229—242; F. Baras, *Tko je bio vojvoda od Dubrovnik (duc de Raguse)*, Mo, XXII, 1975, 12, 1407—1412; v. i bilj. 70, 3. rad (M. Spremić), bilj. 81 (V. Foretić); bilj. 83 o R. Boškoviću (I. Mitić).

⁷⁷ B. Krekić, *Notes on Dubrovnik's Relations with Levant in the Aftermath of the Ottoman Conquests*, Zbornik RVI, XXII, 1983, 273—277; B. Hrabak, *Ugrožena plovidba za Siriju i Egipat i dubrovačke mere da se ona obezbedi* (XIV—XVI), Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini, XIX, 1980, 19—63; I. Mitić, *O vezama starog Dubrovnik sa zemljama Bliskog Istoka*, NM, XXIII, 1976, 1—2, 49—50.

Herceg-Novog i sjeverne Afrike na dubrovačke teritorije, građane i plovila i reagiranja dubrovačkih vlasti, čemu se pridružuje i J. Luetić.⁷⁸

O odnosima Dubrovnika i *Austrije*, pogotovu nakon Bečkog ugovora iz 1684. g. kojim se Republika stavlja pod zaštitu Habsburgovaca pisano je podosta u nekim sintetskim cjelinama i u raspravama uvrštenim u druge odjeljke. Navodimo ovdje priloge I. Mitića: o obostranim diplomatskim predstavnicima u Beču i u Dubrovniku; o važnosti glavne austrijske luke Trsta u političko-diplomatskim i pomorsko-trgovačkim pitanjima malene državice; o vezama Dubrovnika sa zemljama njemačkog jezičnog područja uz ponešto građe o dodirima s njemačkim gradovima.⁷⁹

Na uglavnom neobrađene veze s *Portugalom* u doba najvećega uspona Dubrovačke Republike upozorio je B. Hrabak.⁸⁰

Prisutnost *Rusije* u vanjskoj politici Dubrovnika u II. pol. 18. st. i poč. 19. st. razmatraju V. Ivančević, koji opisuje delikatan položaj peljeških brodova na Mediteranu u vrijeme rusko-turskog rata (1768—1774) te V. Foretić u širem kontekstu ratnih zbivanja oko Dubrovnika pred njegov pad.⁸¹

O Dubrovniku i *Sjedinjenim Američkim Državama* dosada je pisano u svezi s trgovanjem dubrovačkih brodova u dalekim zemljama (II. pol. 18. i poč. 19. st.). Monografiju o odjeku američke revolucije u postupcima dubrovačkih vlasti i drugim pojavnostima napisao je D. R. Živojinović, koji je pisao i o predodžbama novoga svijeta u djelima Dubrovčana.⁸²

U odjelu *poznatih osoba* u političko-diplomatskim poslovima Republike objelodanili su radove: o S. Gradiću i njegovu angažiranju za domovinu, posebice nakon potresa 1667. g. S. Krasić, I. Mitić, V. Foretić, J. Lučić i J.

⁷⁸ Z. Zlatar, Kara Mustapha and the Republic of Dubrovnik (1677—1678): a new interpretation, B, VIII, 1977, 201—215; B. Hrabak, Herceg-Novi kao turska pomorska baza i gusarsko gnzdo, Bo, 9, 1977, 41—84; Severnoafrički napadi na Jadran od početka XVI do početka XVIII stolecja, IČ, XXIV, 1977, 117—143; J. Luetić, Prilog upoznavanju gusarenja na Jadranu u 17. stoljeću (Dubrovnik i Marche između turskih gusara), Anali, XV—XVI, 1978, 97—112; v. i B. Hrabak, Turska stražarska flotila u Neretvi (1490—1700), He, 4, 1985; za protuturske ratove i ponašanje D. R-e v. bilj. 55.

⁷⁹ I. Mitić, Diplomatski predstavnici Dubrovačke Republike u Beču i austrijski konzuli u Dubrovniku, NM, XXIX, 1982, 5, 222—224; Prilog proučavanju veza Dubrovačke Republike i Trsta tokom XVIII i početkom XIX stoljeća, Anali, XXI, 1985 (1983), 97—136; Konzularni predstavnici Dubrovačke Republike u Trstu, DH, XV, 1983, 23, 61—70; Die Republik Ragusa-Dubrovnik, ihr Archiv und ihre Beziehungen zum deutschen Sprachraum, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, 101, 1984, 308—311; v. i bilj. 55, radove Z. Zlatara i M. Foretića.

⁸⁰ B. Hrabak, Dubrovnik i Portugal u XVI stoljeću, Do, XVII, 1984, 1—2—3, 129—138; v. i bilj. 117 (I. Šišević).

⁸¹ V. Ivančević, Pelješćani i njihovi brodovi za rusko-turskog rata (1768—1774), PZB, 1, 1976, 425—429; V. Foretić, Rusko-crnogorski rat s Francuskom 1806—1807. godine i pad Dubrovnika, Jugoslovenske zemlje i Rusija za vreme prvog srpskog ustanka 1804—1813, Beograd, SANU, 1983, 327—339.

⁸² D. R. Živojinović, Američka revolucija i Dubrovačka Republika (1763—1790), Beograd 1976, 211; Dubrovačke predstave o Americi od XVI do XVIII veka, IČ, XXVIII, 1981, 49—63; v. i bilj. 74 rad istoga i bilj. 40.

Luetić; o R. Boškoviću i njegovim intervencijama naročito na francuskome dvoru I. Mitić; o P. Beneši (1586—1642), predstavniku kod Svete stolice M. Pelozu; o G. Gazulu, istaknutome astronomu i diplomatu 15. st. J. Drançolli; V. Foretić o dubrovačkim franjevcima.⁸³

Privreda

Privrednoj povijesti Dubrovnika pridana je posebita pažnja u ovome desetljeću, pogotovu dobu srednjega vijeka (13—15. st.). Gospodarstvo, isključivo usmjereno na pomorsku trgovinu obrađeno je u zasebnoj cjelini pod *pomorstvo*, premda je po strukturalnim osobinama dubrovačke privrede ta grana često prisutna i u raspravama navedenim u ovom odjeljku.

Na metodološke probleme pri proučavanju ekonomske povijesti srednjovjekovlja s naročitim osvrtom na veze sa zaleđem i privredni potencijal Sredozemlja upozorio je I. Voje, iznijevši slična pitanja kod istraživanja kvantifikacije trgovine i proizvodnje. — U prikazu o prirodnoj privredi i trgovini na područjima današnje Jugoslavije 13—15. st. znatno mjesto zauzima Dubrovnik sa svojom specifičnom ulogom (S. Ćirković-D. Kovačević-Kojić).⁸⁴

Suvremeni način procjene gospodarske moći za vrijeme najvećeg rasta Dubrovačke Republike (II. pol. 16. st.) predlaže I. Vinski.⁸⁵

D. Živojinović razmatra merkantilizam kao sastavni dio privrednoga sustava Dubrovnika, u okviru evropskih shvaćanja i posebnih prilika.⁸⁶

---

⁸³ S. Krasić, Život i djelo Stjepana Gradića, Zbornik SG, 1985, 7—16; I. Mitić, Diplomatski poslovi Stjepana Gradića za Dubrovačku Republiku, isto, 145—160; V. Foretić, Stjepan Gradić i dubrovački veliki potres od godine 1667, 113—119; J. Lučić, Uloga Stjepana Gradića u rješavanju nekih dubrovačkih problema, 151—161; J. Luetić, Stjepan Gradić i trgovačka mornarica Dubrovačke Republike, 163—172; — I. Mitić, Ruđer Bošković u službi svoje domovine — Dubrovačke Republike, PZ, 18, 1980, 429—436 i Les missions diplomatiques accomplies par Bošković pour le compte de la République de Dubrovnik, Annales, ser. III, 3, 1982 (1977—1982), 240—253; — M. Pelozu, Dubrovački diplomat Petar Beneša, DH, X—XI, 1979 (1978—1979), 18—19, 13—19; — J. Drançolli, Gjin Gazulli astronom dhe diplomat i shekullit XV, Priština 1984, 151; — V. Foretić, Mala braća u diplomatskoj službi Republike, Zbornik SMB, 1985, 375—403.

⁸⁴ I. Voje, Neki problemi proučavanja ekonomske istorije srednjovekovnog Dubrovnika, IG, 1—2, 1979, 69—80; Probleme der Quantifizierung des Handels und die Production des mittelalterlichen Ragusa (Dubrovnik), Österreichische Osthefte (Wien), 27, 1985, 3, 283—299; S. Ćirković-D. Kovačević-Kojić, L'économie naturelle et la production marchande aux XIIIe—XIVe siècles dans le régions actuelle de Yougoslavie, B, XIII—XIV, 1983 (1982—1983), 45—56.

⁸⁵ I. Vinski, Problem procjene gospodarske moći Dubrovačke Republike, Mo, XXII, 1975, 5, 552—557 — i u DHK, III, 1976, 275—282.

⁸⁶ D. R. Živojinović, Merkantilizam kao privredni sistem Dubrovačke Republike u XVII i XVIII veku, JIČ, XIV, 1975, 1—2, 61—114; Ideja o bogatstvu i izobilju u merkantilizmu Dubrovačke Republike u XVII i XVIII veku, JIČ, XVI, 1977, 1—2, 39—54.

Obilje obrta i usluga u srednjovjekovnom gradu (do pol. 14. st.), uz predočenje izabranih dokumenata, obradio je J. Lučić.⁸⁷

I. Voje je pisac monografije o kreditnoj trgovini, važnoj za ekonomiku Dubrovnika, za njegove odnose sa susjednim balkanskim zemljama i s dijelom Mediterana. O tom poslovanju postoji niz radova istoga i drugih autora.⁸⁸

Najvažnijoj obrtničkoj proizvodnji suknarstvu poklonjeno je znatno zanimanje. Pribave sirovina, organizaciju rada i trgovinu tkaninama višekratno je sustavno razložila D. Dinić-Knežević.⁸⁹ — I. Erceg daje sumarni prikaz ustrojstva i proizvodnje (15—16. st.), dok se B. Krekić bavi djelatnošću trgovaca i proizvođača iz Toskane, posebice četiriju firentinskih društava povezanih s bankarstvom (I. pol. 15. st.).⁹⁰ B. Hrabak piše o znatnome uvozu osnovne sirovine vune s Pirenejskog poluotoka i Italije.⁹¹

Svestranu obradbu staklarstva (privredni, trgovački, organizacijski, tehnološki i primijenjenoumjetnički aspekti) obavila je V. Han u posebnoj knjizi i u nizu prethodnih radova. Toj tematici pripada i prilog B. Hrabaka.⁹²

⁸⁷ J. Lučić, *Obrti i usluge u Dubrovniku do početka XIV stoljeća*, Zagreb, Institut za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu, 1979, 284; *Dubrovački obrti u XIII stoljeću*, DH, XIII, 1980, 20, 18—24.

⁸⁸ I. Voje, *Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku*, Sarajevo, ANUBiH, 1976, 390 — usp. T. Raukar, *Srednjovjekovna trgovina dalmatinskih gradova — istraživačka dostignuća i problemi*, HZ, XXXI—XXXII, 1980 (1978—1979), 349—357; u nizu rasprava, pogotovo ove cjeline, prisutna je problematika kreditnog poslovanja, v. posebice: bilj. 89, 90, 94—96, 107, 114.

⁸⁹ D. Dinić-Knežević, *Tkanine u privredi srednjovjekovnog Dubrovnika*, Beograd, SANU, 1982, 340; *Položaj tekstilnih radnika u Dubrovniku u prvoj polovini XV veka*, JIC, XVIII, 1978, 1—4, 126—142; *Kreditori dubrovačkog suknarstva*, JIC, XX, 1981, 1—4, 237—259; *Prilog upoznavanju tehnike proizvodnje vunениh tkanina u Dubrovniku u prvoj polovini XV veka*, Anali, XIX—XX, 1982, 1—6; *Učešće Vlaha u privredi i prevozu tkanina u XIV i XV veku*, Is, 7, 1979, 317—325 — i u *Radovi ANUBiH*, LXXIII, 1983, 85—92.

⁹⁰ I. Erceg, *Organisation und Production des Tuches in Dubrovnik — Ragusa im 15. und 16. Jahrhundert*, *Produzione, commercio e consumo dei panni di lani*. Atti della »Seconda settimana di studio«, Prato-Firenze 1976, 687—693; B. Krekić, *I mercanti e produttori toscani di panni di lana a Dubrovnik (Ragusa) nella prima metà del Quattrocento*, isto, 707—714; *Four Florentine Commercial Companies in Dubrovnik (Ragusa) in the First Half of the Fourteenth Century*, *The Medieval City*, New Haven (Yale)-New York 1977, 25—41.

⁹¹ B. Hrabak, *Vuna sa Pirenejskog poluostrva u Dubrovniku u XV veku*, IČ, XXVII, 1980, 63—93; *Dovoz italijanske vune u Dubrovniku u XV stoleću*, IG, 1—2, 1981, 89—106.

⁹² V. Han, *Tri veka dubrovačkog staklarstva (XIV—XVI vek)*, Beograd, SANU, 1981, 281; *Les relations verrières entre Raguse et Venise du XIVe au XVIe siècles*, *Annales du 6e Congrès l'Association Internationale pour l'Histoire du Verre*, Liège 1975, 159—167; *Razmatranja o tehnologiji i organizaciji rada u dubrovačkom staklarstvu (XIV—XVI v.)*, *Zbornik Muzeja primenjenih umetnosti Beograd*, 19—20, 1976 (1975—1976), 85—95; *Die Glaserzeugung des 14. und 15. Jh. in Dubrovnik*. *Organisation und Technologie, La formation et le développement des métiers au Moyen âge (V^e—XIVe sec.)*, Budapest 1977, 127—134; *Trgovina dubrovačkim sta-*

Trgovina Dubrovnika sa zaleđem i njegova prevažna posrednička uloga odavna su izazivale pažnju povjesničara. J. Lučić objavljuje informativno-sintetske presjeke za srednji vijek; M. Spremić iznosi zapažanja o dubrovačkim trgovačkim društvima u despotovini D. Brankovića. — O sudjelovanju u organizaciji karavanske trgovine pišu: D. Kojić-Kovačević o ulozji Vlaha (14—15. st.); B. Hrabak o glavnim transporterima, pa i financijerima tzv. »kramarima« i radnoj snazi tzv. »kiridžijama«, u što se uklapa i prilog o tzv. »zličima« iz Herceg-Novog u ometanju dubrovačke trgovine s Turskim Carstvom. — Navodimo i ponovno objavljenu radnju M. Dinića.⁹³

O značenju Dubrovnika u izvozu proizvoda rudarstva iz Srbije i Bosne u zapadnu Evropu napisano je više radova. S. Ćirković i M. Dinić analiziraju putem stanja dubrovačke kovnice iz 1422. g. opseg tih poslova i proizvodnje srebra u navedenim zemljama; B. Hrabak prikazuje trgovinu metalima i otopinama u zapadnu Europu (Italija, Katalonija, Venecija i dr.) i na arapska tržišta; I. Voje o bosanske olovu i kreditnoj trgovini; M. Spremić o dobavi srebra za Aragonce u Napuljsko Kraljevstvo.⁹⁴

klom u Albaniji u XVI veku, B, VII, 1976, 269—290; Trgovina dubrovačkim staklom u južnoj Italiji i na Siciliji, B, X, 1979, 131—145; Vitroi u srednjovekovnom Dubrovniku, Zbornik Nar. muz. Beograd, IX—X, 1979, 455—468; Tragom pisanih podataka o opletanim bocama od stakla u Dubrovniku, Zbornik Muz. prim. umet. Beograd, 24—25, 1981 (1980—1981), 41—50; — B. H r a b a k, La verrerie dans le villes et aux demeures des fonctionnaires et grands propriétaires terriens dans les pays balkaniques (1480—1660), Srednjovekovno staklo na Balkanu (V—XV vek), Beograd, SANU, 1975, 225—236, passim.

⁹³ J. Lučić, Trgovačke veze Dubrovnika s balkanskim zaleđem u srednjem vijeku, Du, XXVIII, 1985, 4, 95—98; O nekim oblicima neagrarnе privrede u dubrovačkom zaleđu na prijelazu XIII u XIV stoljeće, IČ, XXXI, 1984, 41—51; — M. Spremić, Dubrovačka trgovačka društva u despotovini Đurđa Brankovića, Zbornik PFB, XIII—1, 1976, 85—102; — D. Kovačević-Kojić, Učešće Vlaha u trgovačkoj razmjeni tokom XIV i XV vijeka, Radovi ANUBiH, LXXIII, 1983, 79—84; B. H r a b a k, Kramari u karavanskom saobraćaju preko Sandžaka (1470—1720), Simp. SV, X, 1983, 191—223; Organizatori karavanskog prometa iz južne Hercegovine u XVI i XVII veku, Tr, 8, 1984, 11—30; »Zličić« iz Herceg Novog i zulumčarenje na uštrb dubrovačke trgovine 1600—1687. godine, Bo, 12, 1980, 81—119; v. i M. Dinić, Dubrovačka srednjovekovna karavanska trgovina, Srpske zemlje u srednjem veku, Istorijsko-geografske studije, Beograd 1978, 305—330; i bilj. 142 i 143.

⁹⁴ S. Ćirković, Dubrovačka kovnica i proizvodnja srebra u Srbiji i Bosni, IG, 1—2, 1976, 91—98; M. Dinić, Dubrovačka kovnica u 1422. godini, IG, isto, 81—90; — B. H r a b a k, »Dubrovačko srebro« u Italiji i Kataloniji u XIV, XV i XVI veku, IG, 1—2, 1980, 57—78; Metali i otopine iz Bosne i Srbije na tržištima arapskih zemalja (XIV—XVI v.), PIIS, XIII, 1977, 13, 47—61; Prodaja proizvoda bosanskog rudarstva u Veneciji i Mlečanima u Dalmaciji, Godišnjak BiH, XXI—XXVII, 1976, 59—72; Izvoz plemenitih metala iz Bosne u Dubrovnik u vreme osmanske vlasti, isto, XXVIII—XXX, 1979 (1977—1979), 75—85; Gleta iz Bosne u XV i XVI veku, IZBL, 5, 1984, 183—202; — I. V o j e, Bosanski svinac u kreditni trgovini srednjoveškoga Dubrovnika, ZČ, XXXII, 1978, 1—2, 37—59; M. Spremić, Il regno di Napoli aragonese e l'argento balcanico, Archivio storico per le Provincie Napoletane, ser. III, XIII, 1975, 203—212.

O djelatnostima domaćih trgovaca i privrednika u Dubrovniku i s Dubrovčanima pisano je podosta (kreditno poslovanje, uzimanje zajmova i dr.). Prisutnost poslovnih ljudi iz Bosne i Hercegovine osvjetljavaju: M. Vego, I. Voje, P. Živković i D. Kovačević-Kojić.⁹⁵ — O viševrsnim privredno-trgovačkim vezama Polimlja, pogotovu Prijepolja, s Dubrovčanima naročito u srednjem vijeku objavili su priloge: B. Hrabak, S. Ćirković, J. Kalić, Đ. Petrović i R. Ćuk.⁹⁶ — O nazočnosti trgovaca s Kosova izvještava B. Milutinović, dok J. Drançolli istražuje trgovačke poslove između Kosova i Dubrovnika i obratno (kraj 13 — sredina 15. st.).⁹⁷ — O zanimanjima i poslovima Cigana piše Đ. Petrović; I. Voje priopćuje fragmentarna svjedočanstva o Ljubljančanima u Dubrovniku. — O aktivnosti Židova s Balkana, pogotovu u okviru dubrovačke skele, tiskaju radove: Z. Zlatar s analizom postanka, strukture i razvitka posredničko-izvozne trgovine; M. Vego i B. Hrabak o dotičnima iz Bosne i Hercegovine.⁹⁸

U kontekstu sličnih obilježja I. Voje upozorava na razne vidove gospodarskih odnosa Dubrovnika i mltačke Dalmacije u 15. st.⁹⁹

Prodaja roblja i trgovina radnom snagom sastavni su dio srednjovjekovlja, pri čemu je i Dubrovnik imao stanovito značenje. O njegovoj posredničkoj ulozi razlažu: P. Živković o mletačkoj trgovini bosanskim robljem, B.

⁹⁵ M. Vego, Bosanski trgovci i dubrovački financijeri u drugoj polovici 15. i u prvoj polovici 16. stoljeća, *Anali*, XV—XVI, 1978, 53—68; I. Voje, Delcž hercegovskih Vlahov v kreditni trgovini srednjeveškega Dubrovnika, *ZČ*, XXXI, 1977, 4, 465—475; P. Živković, Kreditno-trgovačke veze Braila Tezalovića sa Dubrovčanima, *ZČ*, XXXIV, 1980, 3, 399—311; — D. Kovačević-Kojić, Ekonomske veze i kulturni uticaji između bosanske države i talijanskih gradova u XV i XVI vijeku, *Godišnjak BiH*, XXXV, 1984, 35—44.

⁹⁶ B. Hrabak, Poslovni ljudi Polimlja (1350—1700), *Simp. SV*, III, 1976, 233—257; S. Ćirković, Prijepolje u srednjem veku, isto, 211—223; J. Kalić, Iz istorije Prijepolja i Trgovišta u XV veku, *Simp. SV*, IV, 1976, 143—151; Đ. Petrović, Prilog poznavanju Prijepolja u kasnom srednjem veku, *Simp. SV*, VIII, 1980, 157—172; R. Ćuk, Dva stara trga u Polimlju, *IČ*, XXIX—XXX, 1983 (1982—1983), 236—257.

⁹⁷ B. Milutinović, Zaduženja prizrenskih trgovaca kod Dubrovčana 1355—1369, *Glasnik Arhiva Kosova (Priština)*, XIV—XV, 1982 (1978—1979), 45—51; Drivaštinci u Dubrovniku tokom XIV i XV veka, isto, XVI—XVIII, 1983 (1980—1981), 9—26; XIV yūzyalan ikinci yarisanda Dubrovnikliiler ile Drivastliiler arasanda kredi ilişkileri, *Çevren (Priština)*, IX, 1982, 36, 31—39; J. Drançolli, Tregtarër o njohur në relacion Ragusë-Kosovë prej fundit të shek. XIII deri kali mesi i shek. XIV, *GMK*, XIII—XIV, 1985 (1984), 181—197.

⁹⁸ Đ. Petrović, Cigani u srednjovekovnom Dubrovniku, *Zbornik FFB*, XIII—1, 1976, 123—158; I. Voje, Ljubljančani v srednjeveškem Dubrovniku, *Kronika (Ljubljana)*, 28, 1980, 171—175; — Z. Zlatar, Trgovina balkanskih Jevreja preko Dubrovnika u XVI i XVII stoljeću (analiza sistema izvoza), *Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja — Beograd*, 4, 1979, 87—110; M. Vego, Prilog o jevrejskim trgovcima u Dubrovniku, *He*, 4, 1985, 149—157; B. Hrabak, Trgovina Jevreja u Bosni i Hercegovini do sredine XVII stoleća, *Godišnjak BiH*, XXXI—XXXIII, 1982 (1980—1982), 151—185.

⁹⁹ I. Voje, Ekonomske veze između Dubrovnika i Dalmacije u XV stoljeću *Radovi IHP*, 10, 1977, 379—394.

Krekić o robovima uvezenim s Levanta i Balkana u Veneciju (kraj 14. st.), N. Fejić o prodaji radne snage iz Bosne katalonskim trgovcima, N. Budak u sklopu prikaza te problematike na istočnom Jadranu (13—15. st.).¹⁰⁰

O privredno-trgovačkim vezama između dvije jadranske obale (o tome više u cjelini *pomorstvo*) objavljuju: I. Voje o odnosima Dubrovnika i gradova Marche (Ancona) u 14. i 15. st., F. Gestrin o dubrovačkom posredništvu u trgovini kožama iz balkanskih zemalja i Levanta u Marchama, V. Čuk o izvozu svile s Balkana preko Dubrovnika u Veneciju u 14. st.¹⁰¹

Trgovačka društva Dubrovčana (uvode forme i načela početnoga kapitalizma) u srednjoj i južnoj Italiji obrađuju: I. Voje dijeleći ih u tri zone (Napuljsko Kraljevstvo — Apulija, Marche i Venecija); R. Samardžić u sklopu sustava djelatnosti između dunavskoga bazena, Balkana i Mediterana; M. Spremić o njihovu položaju u Abruzzu i Napulju za vladavine Alfonsa Aragonskog, u 15. st.¹⁰²

U okviru trgovačko-privrednih veza Dubrovnika i Albanije J. Drançolli prati odnošaje s Dračom (9. st.—1501) s naglaskom na dubrovačko plemstvo (13—14. st.), dok B. Hrabak piše o dobavi drva, pogotovu za brodogradnju.¹⁰³

¹⁰⁰ P. Živković, Mletačka trgovina bosanskim robljem u srednjem vijeku, Godišnjak BiH, XXI—XXVII, 1976, 51—58; B. Krekić, Contributo allo studio degli schiavi levantini e balcanici a Venezia (1388—1398), Studi in memoria di Federigo Mañis, Firenze, II, 1978, 379—384; N. Fejić, Trgovina bosanskim robljem u Barceloni krajem XIV i početkom XV veka, IC, XXVIII, 1981, 27—48 i Notes sur la Traite des Esclaves de Bosnie a Barcelone au Moyen Age, Estudis historics i documents dels arxius de protocols, Barcelona, X, 1982, 107—126; — M. Budak, Trgovina radnom snagom na istočnom Jadranu — razvoj i značaj, HZ, XXXVII (1), 1985 (1984), 105—138.

¹⁰¹ I. Voje, Trgovske veze med Dubrovnikom in Markami v 14. in 15. stoletju, ZČ, XXX, 1977 (1976), 4, 465—475 — isto: Relazioni commerciali tra Ragusa (Dubrovnik) e le Marche nel Trecento e nel Quattrocento, Atti e memorie, n. s. 82°, 1978 (1977), 197—219; F. Gestrin, Trgovina s kožama v Markah v 15. in v prvi polovici 16. stoletja, ZČ, XXX, 1976, 1—2, 23—35 — isto: Il commercio dei pellami nelle Marche del XV e della prima metà del XVI secolo, Atti e memorie, n. dj., 255—275; — R. Čuk, Izvoz svile iz Dubrovnika u Veneciju u XIV veku, IC, XXVIII, 1981, 17—25.

¹⁰² I. Voje, Poslovanje dubrovniških trgovskih družb v srednji in južni Italiji v 15. stoletju, JIC, XIX, 1980, 3—4, 237—250 — isto: L'attività delle società commerciali di Ragusa nell'Italia centrale e meridionale nel quattrocento, Congressi, 3, Le relazioni economiche e commerciali, 1983, 97—115; R. Samardžić, L'Italie centrale dans le system d'affaires ragusain aux XVIe e XVIIe siècles, isto, 149—161; — M. Spremić, Le relazioni economiche fra Dubrovnik (Ragusa) e l'Abruzzo nel secolo XV, isto, 85—96; La posizione dei mercanti ragusei nello »stato« di Alfonso d'Aragona, Atti dell'Accademia di Scienze Morali e Politiche, Napoli, XVI, 1980, 185—195.

¹⁰³ J. Drançolli, Marrëdhëniet e Raguzës me Durrësin prej shekullit IX deri në vitin 1501, GJA, XII, 1983 (1982), 29—53; Les rapports des nobles de Raguse avec Durrës au cours des XIIIe—XIVe siècles, naslov je na albanskom, vidi GJA, XII, 1984 (1983), 107—?; B. Hrabak, Arbañaško drvo u Dubrovniku, HZ, XXXVII (1), 1985 (1984), 61—86.

O pribavi žitarica iz najvećega žitnoga tržišta srednjovjekovne bosanske države, neretljanske oblasti saopćava Đ. Tošić.¹⁰⁴

Neke sastavnice glede važnoga proizvoda soli osvjetljavaju: B. Hrabak stavove Dubrovnika spram uloge Herceg-Novog u tome, u prvim desetljećima pod turskom vlašću te H. Hajdarhodžić o krijumčarenju za francuske okupacije s ponekim recidivima iz ranijeg vremena.¹⁰⁵

U kasnome srednjem vijeku Dubrovnik postaje veoma zanimljivo trgovačko-privredno stjecište inozemaca. O njihovu doprinosu gospodarskome rastu Grada razlaže B. Krekić ističući glavne grupe te J. Lučić.¹⁰⁶ — O talijanskim trgovcima i poslovnim ljudima priopćavaju: I. Voje o prilagodbi dotičnih novim uvjetima života (14—15. st.); B. Krekić o zajmodavcima i balkanskoj trgovini (13—15. st.), o djelatnosti mletačkoga trgovca F. Baldela, o zanimanju Venecijanaca za trgovinu u unutrašnjosti Balkana preko Dubrovnika (14. st.); M. Spremić o aktivnosti obitelji De Florio iz Manfredonije u 15. st.¹⁰⁷

O sudioništvu trgovaca i pomoraca Katalonije u Dubrovniku, u njegovim najživotnijim gospodarskim granama (15—16. st.) raspravlja B. Hrabak, dok T. Popović upozorava na uzroke kraja te pojave (20-e godine 16. st.).¹⁰⁸

¹⁰⁴ Đ. Tošić, O izvozu žitarica sa Neretve u Dubrovnik u XIV vijeku, PIIS, XIX, 1984, 20, 109—118.

¹⁰⁵ B. Hrabak, Proizvodnja i prodaja soli u Herceg-Novom i odnosi s Dubrovnikom u vezi s tim (1482—1538), Bo, 8, 1976, 63—109; H. Hajdarhodžić, Il contrabbando del sale a Dubrovnik a tempo dell'occupazione francese (1806—1814): alcune riflessioni, Sale e saline nell'Adriatico (secc. XV—XX), Atti del Convegno Internazionale, Napoli 1981, 309—314; v. i bilj. 148 (Đ. Tošić — 6. rad).

¹⁰⁶ B. Krekić, Contribution of Foreigners to Dubrovnik's Economic Growth in the Late Middle Ages, Viator, Medieval and Renaissance Studies, Los Angeles, 9, 1978, 375—394; J. Lučić, Gli stranieri a Ragusa nel medio evo, Bolletino, 13—15, 1976 (1971—1973), 345—349.

¹⁰⁷ I. Voje, L'attività dei commercianti italiani a Ragusa nel medioevo (saec. XIV—XV) e il loro adattamento alle nuove condizioni di vita, Congressi, 2, I Rapporti demografici e popolativi, 1981, 109—127; B. Krekić, Italian Creditors in Dubrovnik (Ragusa) and the Balkan Trade, Thirteenth through Fifteenth Centuries, An offprint »The Dawn of Modern Banking«, Los Angeles 1979, 241—254; Frančesko Baldela — mletački trgovac u Dubrovniku, 1350—1389, Zbornik FFB, XIV—1, 1979, 145—152; — M. Spremić, La famiglia De Florio di Manfredonia, IB, 1, 1975, 243—259; v. i B. Krekić, Venetian Marchants in the Balkan Hinterland in the Fourteenth Century, Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte, 4, Wirtschaftskräfte und Wirtschaftsrege, I: Mittelmeer und Kontinent, Festschrift für Hermann Kellenbenz, 1978, 413—429 — proširena verzija: Mleci i unutrašnjost Balkana u četrnaestom veku, Zbornik RVI, XXI, 1982, 143—158.

¹⁰⁸ B. Hrabak, Učešće Katalonaca u dubrovačkom prometu zrnastom hranom, solju, metalima, koraljima i kreditima (do 1520. godine), Anali, XXII—XXIII, 1985, 41—78; Poslovanje Katalonaca iz Dubrovnika sa Aleksandrijom i Sirijom (XV—XVI vek), PZ, 1978, 339—349; — T. Popović, Kraj katalonske trgovine u Dubrovniku i Dalmaciji, JIČ, XIV, 1975, 3—4, 19—32.

D. Dinić-Knežević priopćava nekoliko vijesti o Nijemcima i građanima Bruggea, koji su se bavili raznim zanatima.¹⁰⁹

O novonametnutoj carinskoj praksi u poslovanju Dubrovčana s turskom Ugarskom (koža) u 17. st. razglaba B. Hrabak.¹¹⁰

A. Kapor objavljuje prinos o uvozu crnogorskih i albanskih duhana na dubrovačko tržište, uz sažeti historijat te sirovine (1632. prva vijest); — o radionici baruta krajem 18. i poč. 19. st. piše J. Luetić.¹¹¹

Novčarstvo je predmet nekoliko priloga: P. Živkovića o monetarnom sustavu u kontekstu pariteta domaćih i inozemnih jedinica; I. Dvornika o razvitku tzv. »cirkulirajućeg« novca; Z. Wyrubala i B. Mimice o vrstama novca s numizmatičkoga stajališta; V. Kopača o odnosu perpere prema vrijednosti prodane kuće; S. Dimitrijevića o bakrenjaku, zvanom folar (13—15. st.).¹¹²

O dubrovačkim novčanim položima u inozemstvu (talijanski gradovi i Beč) pred pad Republike, uz povijesni pregled, razlaže V. Ivančević. I. Mitić ističe značenje banke Sv. Jurja u Genovi s velikim pologom M. Pracata.¹¹³

Privatne poslovne knjige trgovaca i trgovačku djelatnost nastavnika u srednjem vijeku analizira I. Voje.¹¹⁴

I. Mitić razmatra utjecaj kopnenc trgovine na osnivanje karantene (jedna od prvih u Evropi) i poslovanje Lazareta (1781. g.).¹¹⁵

¹⁰⁹ D. Dinić-Knežević, Nemci u srednjovekovnom Dubrovniku, Anali, XVIII, 1980, 91—104; Građani Briža u srednjovekovnom Dubrovniku, Anali, XXII—XXIII, 1985, 25—30.

¹¹⁰ B. Hrabak, Spor Dubrovčana oko carina na kože iz Ugarske u drugoj četvrtini XVII veka, Zbornik MSI, 28, 1983, 7—36.

¹¹¹ A. Kapor, Crnogorski i albanski duhani na dubrovačkom tržištu od konca XVII do početka XIX stoljeća, IZ, XXIX (XLIX), XXXIII, 1976, 1, 67—87; Duhani u Dubrovniku, Dubrovnik 1977, 7—9; — J. Luetić, Zadnja radiona puščanog praha u Dubrovačkoj Republici, ZR, XXIV, 1975, 1, 92—95.

¹¹² P. Živković, Pariteti dubrovačkog novca u srednjem vijeku, Anali, XXII—XXIII, 1985, 31—39; I. Dvornik, Ekonomska misao i razvoj novčarstva u Dubrovačkoj Republici, DH, XVII, 1985, 25, 78—86; Z. Wyrubal, Novci Republike Dubrovnik, Obol, XVIII, 1980, 32, 13—17; isti, Dubrovački vižlin iz 1751. godine, isto, XXI, 1983, 35, 9—10; V. Kopač, Dubrovačka perpera mjerilo vrijednosti prodane kuće, isto, XVII, 1979, 31, 21—22; B. Mimica, Prilozi za dubrovačku numizmatiku, isto, 17—19; S. Dimitrijević, Najstarije vrste sitnog bakarnog novca-folara koje su bile u prometu u Dubrovniku, IČ, XXIX—XXX, 1983 (1982—1983), 85—92 + 1 tabl. s 8 sl.

¹¹³ V. Ivančević, Dubrovački novčani polozi u inozemstvu pred pad Republike, Anali, XIII—XIV, 1976, 147—167; Veze Joakima Stullija i Dubrovačke Republike s bečkim bankarima Schuller, Fi, 12, 1984, 493—512; — I. Mitić, O značenju banke San Giorgio u Genovi za Dubrovačku Republiku i njezinu pomorsku trgovinu, DH XIV, 1982, 22, 52—57.

¹¹⁴ I. Voje, Privatne poslovne knjige dubrovničkih trgovcev (XIV stoljeće), ZČ, XXXIV, 1980, 1—2, 77—86; O trgovačkoj djelatnosti dubrovačkih nastavnika u Srednjem vijeku, Du, XXIII, 1980, 6, 59—69 — i NM, XXVII, 1980, 5, 175—176.

¹¹⁵ I. Mitić, Utjecaj kopnenc trgovine na osnivanje dubrovačke karantene u XIV stoljeću, Rad JAZU, 384, 1980, 85—92; O poslovanju dubrovačkih lazareta na Pločama krajem 18. stoljeća, Du, XX, 1977, 4, 98—102.

F. Glavina iznosi ekstenzivni pregled ribarstva — te ponajvažnije grane privređivanja u dubrovačkim krajevima — na Pelješcu, dok se B. Kamić osvrće na isto pitanje na otoku Šipanu.¹¹⁶

U ovu cjelinu uvrštavam i saopćenje I. Šiševića o dubrovačkoj koloniji u Goi (Indija, portugalski posjed) te sastavke I. Mitića o prvim Dubrovčanima u Peruu (16. i 18. st.) i o najbogatijim Ijudima Dubrovnika u 16. st. (M. Pracat i M. Picceti).¹¹⁷

Pomorstvo

Pomorstvo svestrano prožimlje razne vidove života staroga Dubrovnika Prvenstveno značajno kao privredna grana, ogledalo se i u međunarodnim vezama, diplomatskoj aktivnosti, pravu, medicini, načinu i umijeću navigacije, jezikoslovlstvu i drugim sastojcima življenja.

Pregled povijesti mornarice, portrete istaknutih promoraca, tipove jedrenjaka, tehniku pomorsko-trgovačkoga poslovanja i neke značajke pomorskoga prava donosi J. Luetić; tematiku nadopunjuje I. Mitić sintetskim prikazom uloge konzula u pomorskoj trgovini.¹¹⁸

Pojedina razdoblja dubrovačkoga pomorstva obrađuju: J. Luetić 14. stoljeće na jadranskom i mediteranskome prostoru te ukratko 16. st.; B. Krekić položaj te privredne grane između Venecije i istočnoga Mediterana od 14. do 16. st.; B. Hrabak od velikoga potresa do Požarevačkoga mira; I. Mitić, V. Ivančević i J. Luetić ponovni uspon u II. pol. 18. st. i poč. 19. st.; V. Ivančević za vrijeme prestanka opstojnosti samostalne državnice i francuske okupacije.¹¹⁹

¹¹⁶ F. Glavina, Povijesni prikaz ribarstva poluotoka Pelješca, PZB, 1, 1976, 93—166; B. Kamić, Ribarstvo otoka Šipana nekad i sad, NM, XXIX, 1982, 6, 265—270.

¹¹⁷ I. Šišević, Dubrovačka naseobina u GOI u XVI i XVII stoljeću, PZ, 22, 1984, 557—566; I. Mitić, O prvim Dubrovčanima u Peruu, NM, XXVI, 1979, 4, 173—175; O dvojici najbogatijih Dubrovčana u XVI st., NM, XXVIII, 1981, 5, 199—201.

¹¹⁸ J. Luetić, Pomorci i jedrenjaci Dubrovačke Republike, Zagreb 1984, 377 + 101 sl. i crt.; Jedrenjaci Dubrovačke Republike u svjetskoj milenijskoj plovidbi, Zbornik: 50 godina »J. D. Orsan«, Dubrovnik 1933—1983, Dubrovnik 1983, 23—26; v. i bilj. 9; — I. Mitić, Uloga konzula u razvoju trgovine i pomorstva starog Dubrovnika do ukidanja Republike (g. 1808), DH, XVI, 1984, 24, 67—73.

¹¹⁹ J. Luetić, Dubrovačka međunarodna pomorska djelatnost u XIV stoljeću, Rad JAZU, 384, 1980, 57—83 — v. i NM, XXVIII, 1981, 3—4, 129—131; B. Krekić, La navigation ragusaine entre Venicc et la Méditerranée orientale aux XIVe et XVIe siècles. Actes du IIe Colloque International d'histoire: Économies méditerranéennes: équilibres et intercommunications, XIIIe — XIXe siècles, Athènes, 1985, 129—141; — J. Luetić, La marina mercantile di Ragusa nel XVI secolo, Ancona e le Marche nel Cinquecento — economia, società, istituzioni e cultura, Ancona, 1982, 73—76; — B. Hrabak, Pola stoleća najnižeg nivoa dubrovačkog brodarstva (1667—1718), AHOI, V, 1978, 115—132; — I. Mitić, O uzrocima velikog uspona dubrovačke pomorske trgovine u drugoj polovini XVIII

O vitalnome značenju pomorskoga privređivanja za stanovništvo Dubrovačke Republike posvjedočuju prilozi J. Luetića s obilježjima građe te B. Kamića.¹²⁰

Taj segment proširuju S. Vekarić i V. Ivančević radovima o znatnome doprinosu Pelješčana cjelokupnome pomorstvu Dubrovnika.¹²¹

Potonji ocrtaava nekoliko istaknutijih pomorskih djelatnika 18. i poč. 19. st.¹²²

Dubrovnik je bio privlačno stjecište za pomorsko-nautičko-brodarsko i lučko poslovanje mnogih trgovaca i pomoraca iz naših mjesta, posebice istočnojadranske obale od Istre do Bara. Brojni pojedinci iz tih krajeva, kao i poneki domaći ljudi stranog državljanstva plovili su na dubrovačkome brodolju kao članovi posada. O tome je višekratno objelodanjivao prinose J. Luetić na temelju posebnih podserija dubrovačkoga arhiva (16—19. st.),¹²³

---

stoljeća, PZ, 15, 1977, 559—572; V. Ivančević, O broju brodova u izvanjadranskoj plovidbi starog Dubrovnika u 18. stoljeću, PZ, 16, 1978, 317—338; J. Luetić, Obris i ekonomsko-društvenih prilika u Dubrovačkoj Republici 1797—1807. godine, Anali, XXI, 1985 (1983), 81—95; — V. Ivančević, Prilog upoznavanju dubrovačkog pomorstva u razdoblju francuskog zaposjednuća (1806—1813), Anali, XVII, 1979, 365—429.

¹²⁰ J. Luetić, Profesionalni moreplovc i brodovlasnici Župljani u svjetskom brodarstvu pod zastavom Dubrovačke Republike, Zbornik ŽD, 1985, 161—175; Konavle u pomorstvu Dubrovačke Republike (1597—1807), KZ, I, 1982, 54—65 — neznatno prošireno sa sl. NM, XXXI 1985, 1—2, 47—56; Iz međunarodnog brodarstva i pomorsko-trgovačke djelatnosti pomoraca, trgovaca i trgovačkih jedrenjaka Koločepa 1563—1806, NM, XXXI, 1984, 6, 305—312; Najnovije vijesti o lopudskim kapetanima i brodovima za vrijeme Dubrovačke Republike (1563—1645), isto, 1—2, 49—52; Uvid u međunarodno brodarstvo i u nautičko-komercijalnu djelatnost pomoraca i brodova Stona, isto, 5, 209—220; Slanjani i »Primorci« — svjetski moreplovc i pomorski trgovci u međunarodnom brodarstvu Dubrovačke Republike 1563—1807, NM, XXXII, 1985, 3—4, 143—157; — B. Kamić, Pomorstvo Rijeke dubrovačke, I—II, NM, XXXII, 1985, 3—4, 159—174; 5—6, 243—256 (dio se odnosi na D. R-u); Pomorstvo otoka Šipana. Marginalije na temu, NM, XXX, 1983, 3—4, 115—134 (veći dio se odnosi na D. R-u).

¹²¹ S. Vekarić, Pomorci pelješke Župe i janjinskog područja u plovidbi izvan Jadrana u drugoj polovici 18. stoljeća, PZB, 1, 1976, 357—404; Pomorske odredbe u oporukama Pelješčana, Prilozi PUD, 22, 1980, 183—195, FZ, II; — V. Ivančević, O pelješkim pomorcima iz roda Fisković u 18. i u početku 19. stoljeća, Anali XV—XVI, 1978, 247—302; Inventar kuće pelješskog pomorskog kapetana iz početka 18. st., NM, XXVI, 1979, 4, 176—179.

¹²² V. Ivančević, Stjepan Krša Antunov — dubrovački brodovlasnik s Pelješca na razmeđu 18. i 19. st., Anali, XXI, 1985 (1983), 199—220; Miho Krtica Vlahov, dubrovački pomorski kapetan i privrednik (1751—1835), NM, XXIX, 1982, 3—4, 169—172; O Valjalima, gruškim brodograditeljima i pomorskim kapetanima iz 18. stoljeća, NM, XXX, 1983, 6, 271—276.

¹²³ J. Luetić, Iz nautičko-komercijalne djelatnosti gradova Dalmacije i Hrvatskog primorja u 16. stoljeću, ZR, XXXIII, 1984, 3—4, 298—306; Iz međunarodne plovidbe i lučke djelatnosti pomoraca, trgovaca i brodova iz Istre, Rijeke, Zadra, Sibenika, Trogira u pomorskoj privrci Dubrovačke Republike 1570—1670,

Ta saznanja obogaćuju radovi S. Vekarića o prisutnosti dalmatinskih pomoraca i njihovih brodova u Dubrovniku (17. st.) i V. Ivančevića o razgranatim pomorsko-trgovačkim vezama Republike s Rijekom i obratno u 18. st.¹²⁴

Intenzivni odnosi s navedenim obilježjima pogotovu su bili s talijanskim pokrajinama i gradovima susjedne obale. O obostranim dodirima u Danteovo doba priopćava J. Luetić te s Lancianom u Abruzzu (II. pol. 16. — poč. 17. st.). I. Mitić se bavio uvozno-izvoznom posredničkom ulogom dubrovačkoga brodarstva s Apulijom i Messinom, ponajvećma prateći aktivnosti konzulata.¹²⁵

Taj tematski blok nadopunjuje J. Luetić podacima o sudjelovanju talijanskih pomoraca na trgovačkim jedrenjacima Republike (II. pol. 18. i poč.

Do, XVIII, 1985, 4—5, 63—73; Međunarodno brodarstvo i nautičko-komercijalna djelatnost moreplovaca i jedrenjaka Korčule u drugoj polovici XVI stoljeća, NM, XXX, 1983, 5, 187—194; Iz međunarodnog brodarstva i nautičko-komercijalne djelatnosti korčulanskih moreplovaca, brodova i lučke djelatnosti Korčule u prvoj polovici XVII stoljeća, Du, XXVII, 1984, 5—6, 59—67; Dio hvarske međunarodne trgovačke mornarice u drugoj polovici XVI stoljeća, Du, XXVI, 1983, 6, 123—128; Dio hvarske međunarodne trgovačke mornarice i ponešto o bračkom i viškom brodarstvu u prvoj polovici 17. stoljeća, NM, XXX, 1984, 3—4, 131—136; O brodarstvu i pomorskoj trgovini Novljana u drugoj polovici 16. stoljeća, Bo, 15—16, 1984, 105—114; O međunarodnoj djelatnosti moreplovaca, trgovaca i brodova iz Herceg Novog, Perasta, Kotora, Budve i Bara u pomorskoj privredi Dubrovačke Republike 1566—1650, Bo, 17, 1985, 31—70; Bokeljski i dubrovački mornari zajednički na jedrenjacima Republike Dubrovačke. Josip Zmajević plovi pod dubrovačkom zastavom, NM, XXVIII, 1981, 6, 263—268; Iz međunarodne nautičko-trgovačke i lučke djelatnosti na Neretvi u drugoj polovici 16. stoljeća, He, 3, 1983, 57—64; Iz međunarodne djelatnosti hercegovačkih i bosanskih trgovaca u nautičko-brodarskoj i lučko-trgovačkoj privredi Dubrovačke Republike 1570—1670. godine, He, 4, 1985, 109—128; Hercegovci — kvalificirani pomorci zaposleni na jedrenjacima Dubrovačke Republike u 18. i 19. stoljeću, Tr, 1, 1975, 181—185 + pril. — skraćeno u Du, XIX (XXII), 1976, 5, 70—73; Veze naših pomoraca i prilog brodarstva Cresa i Lošinja pomorstvu Dubrovačke Republike XVIII i XIX stoljeća, Otočki ljetopis Cres-Lošinj, 3, 1980, 249—263; Kapetan Gregor Cotić jedan od najistaknutijih slovenskih moreplovaca XVIII stoljeća, NM, XXVII, 1980, 3—4, 136—139; Naši pomorci stranog državljanstva, članovi brodskih posada jedrenjaka Dubrovačke Republike 1797—1807, Anali, XVII, 1979, 251—281.

¹²⁴ S. Vekarić, Dalmatinski pomorci i njihovi brodovi u Dubrovniku u prvoj polovici XVII. stoljeća, AM, II, 1978, 27—36; V. Ivančević, Nekoliko podataka o pomorsko-trgovačkim vezama Dubrovačke Republike s Rijekom u 18. stoljeću, PZ, 21, 1983, 515—531.

¹²⁵ J. Luetić, Brodarsko-trgovačke veze Dubrovnika i talijanskih gradova u Danteovo doba, F, XXI, 1982, 1—3, 256—268 i u Radovi DSS, 1984, I, 357—365; Iz nautičko-komercijalnih odnosa između Lanciana (Abruzzo) i Dubrovačke Republike 1565—1618, Anali, XXII—XXIII, 1985, 135—144, 152; — I. Mitić, O pomorsko-trgovačkim vezama Dubrovnika i Apulije, PZ, 13, 1975, 319—329; Pomorsko-trgovačke veze Dubrovnika i Barlette u XVIII i početkom XIX stoljeća, PZ, 16, 1976, 303—316; O pomorsko-trgovačkim vezama Dubrovnika i luke Trani u Apuliji od početka XV do početka XIX stoljeća, NM, XXXI, 1984, 1—2, 53—55; Pomorsko-trgovačke veze Dubrovnika sa lukom Messinom od kraja XIII do početka XIX stoljeća, JIC, XX, 1981, 1—4, 261—275.

19. st.), kao i o raznovrsnim kontaktima te vrste s albanskim lukama (II. pol. 16. st.).¹²⁶

Luetić donosi preglede englesko-dubrovačkih nautičkih i komercijalnih veza za II. pol. 16. st. i I. pol. 17. st.¹²⁷

Tipologiji dubrovačkih brodova — jedrenjaka, cijenjenih u pomorskoj svijetu poradi vrhunske nautičke osobine posvećeno je nekoliko prinosna J. Luetića te jedan I. Mitića.¹²⁸

Pomorsko pravo bitan je čimbenik svekolikoga života grada — države. A. Marinović napisao je sažeti prikaz, naglasivši njegovo značenje u svjetskim relacijama, dok M. Matana osvjetljava specifičnu instituciju kratka djelovanja u I. pol. 16. st.¹²⁹

Pomorsko osiguranje obrađuje A. Marinović s udjelima u svjetskim primatima i J. Luetić razmatrajući dotična društva modernijega tipa pri kraju Republike.¹³⁰

Odredbe o spašavanju i pomoći na moru u statutima srednjovjekovnih dalmatinskih gradova s naglaskom na Dubrovnik predmet su izlaganja A.

¹²⁶ J. Luetić, Talijanski mornari kao članovi posade trgovačkih jedrenjaka Dubrovačke Republike u 18. i početkom 19. stoljeća, *Anali*, XVIII, 1980, 251—269 — *Marittimi Italiani arruolati sulle navi mercantili della Republica di Ragusa nel XVIII° e all'inizio del XIX° secolo (1797—1807)*, *Congressi*, 3, 1983, 163—185; *Marittimi marchigiani arruolati nella marina mercantile ragusea (1797—1807)*, *Atti e memorie*, 1978, 323—330; Mašteški, španjolski, grčki, francuski i ostali strani mornari kao članovi brodskih posada jedrenjaka Dubrovačke Republike u XVIII i u početku XIX stoljeća, *NM*, XXX, 1983, 3—4, 135—140; *Lundruësit detarë, marine tregtare dhe veprimtaria e porteve të Vlorës, Durrësit e Lezhës dhe lidhjet nautiko-komerciale të shqiptarëve me dubrovnikasit në vitet 1566—1584*, *GJA*, 14, 1985 (1984), 111—136.

¹²⁷ J. Luetić, *English Mariners and Ships in Seventeenth Century Dubrovnik*, *DRE*, 1977, 217—236 i u *«The Mariner's Mirror»*, London 1978, 64, 3, 276—284 i u *F*, XXIII, 1984, 6, 1075—1083 i *NM*, XXXII, 1985, 5—6, 255—260; *Novi prilozi o nautičko-komercijalnim vezama Engleske i Dubrovačke Republike (Engleski tereti osigurani u Dubrovniku 1570—1641. godine)*, *Du*, XXVII, 1985, 4, 99—108.

¹²⁸ J. Luetić, *Su alcuni tipi antichi di navi Ragusee*, *Bolletino*, 13—15, 1976 (1973—74), 459—463; *Filjuga najznačajniji operativni brod dubrovačke države (druga pol. 17—19. st.)*, *Anali*, XIII—XIV, 1976, 95—116; *Grip — najdjelotvorniji operativni tip broda pučkih ustanika Matija Ivanića, Radovi*, IHP, 10, 1977, 167—178; *Grip, ormanica, galjica i filjuga — najdjelotvorniji naoružani brodovi s kojima su naši pomorci branili svoju obalu u prošlosti*, *Mo*, XXIX, 1982, 8—9—10, 756—769; *Ratna mornarica Dubrovačke Republike na obrani svoje obale u XVII stoljeću*, *NM*, XXIX, 1982, 3—4, 165—167; — I. Mitić, *Brodovi Dubrovačke Republike nazvani »Argosy«, a njezini pomorci »Englezi Mediterana«*, *Zbornik: 50 god... društva J. D. Orsan, Dubrovnik 1983*, 5—15; v. i bilj. 118.

¹²⁹ A. Marinović, *Doprinos Dubrovnika svjetskom univerzalnom pomorskom pravu*, *Zbornik VPŠK*, 2, 1975, 41—50; M. Matana, *Pomorski sud u Dubrovniku 1535—1540*, *Pravnik*, (Zagreb), 20—21, 1982, 155—164; *Arbitražni postupak iz 1536. godine*, *NM*, XXXI, 1984, 5—6, 275—277.

¹³⁰ A. Marinović, *Pomorsko osiguranje u starom Dubrovniku*, *PZ*, 23, 1983, 545—558; J. Luetić, *Osiguravajuća društva u Dubrovačkoj Republici 1794—1804*, *Anali*, XIX—XX, 1982, 121—141; *Osiguravajuća društva modernog tipa u Dubrovačkoj Republici (1794—1808)*, *Du*, XXVI, 1982, 2, 15—19.

Marinovića; pomorskim nezgodama i havarijama prijavljenim u Dubrovniku posvećuju pažnju J. Luetić i I. Mitić.¹³¹

O pomorskoj medicini i zdravstvenom tretmanu na dubrovačkim brodovima priopćavaju A. Marinović i J. Luetić.¹³²

O državno-pomorskoj zastavi Dubrovačke Republike izvještavaju J. Luetić i V. Ivančević.¹³³

Svojevrsno pomorsko zvanje razmatra J. Luetić, koji iznosi i nekoliko podataka o popisima pokretne imovine moreplovaca.¹³⁴

O govoru pomoraca pri kraju Republike, o pomorskoj terminologiji na narodnome jeziku i njenoj nazočnosti u rječniku J. Stullija obavještavaju J. Luetić i M. I. Brlek.¹³⁵

Podmorskoj arheologiji, konkretnim nalazima potonulih brodova u dubrovačkim vodama (16 — 18. st.), kao slici tadašnjega života obraća pozornost A. Kisić.¹³⁶

¹³¹ A. Marinović, Règles sur les actions de sauvetage et d'assistance en mer dans les statuts médiévaux de Dalmatie, Byzance et les Slaves. Études de Civilisations. Mélanges Ivan Dujčev, Paris 1979, 259—268 — skraćeno u »Annuaire de droit maritime et aérien«, Faculté de droit et des sciences politique Université de Nantes, VII, 1983, 225—232; — J. Luetić, Prijave pomorskih havarija mletačkih brodova u Dubrovačkoj Republici. Iz djelatnosti Pomorskog konzulata-Skupštine Dubrovačke države, NM, XXVI, 1979, 4, 164—168; — I. Mitić, Utvrđivanje pomorskih nezgoda i pilotaža po Crnom moru početkom XIX st., NM, XXV, 1978, 2—3—4, 114—116.

¹³² A. Marinović, Statutarne odredbe o oboljelim i umrlim mornarima u srednjevjekovnom Dubrovniku, Pomorska medicina, II, Izd. Mornaričkog glasnika (Beograd), 1979, 19—23; i Au sujet du droit maritime dans l'île de Korčula et la ville de Dubrovnik au moyen âge, Études balkaniques, Sofia, 3, 1984, 104—113; — J. Luetić, Nekoliko podataka o medicinskoj službi i zdravstvenom stanju na brodovima Dubrovačke Republike druge polovine 18. i početkom 19. stoljeća, Pomorska medicina, I, 1975, 119—126 i Le condizioni igienico-sanitarie degli italiani Ragusei (1780—1807) ed i rapporti delle repubbliche marinare italiane e la Repubblica di Ragusa, Atti del XVI Congresso Nazionale di Storia della Medicina, Roma 1976, 315—322.

¹³³ J. Luetić, Još o državnoj (pomorskoj) zastavi Dubrovačke Republike, Du, XVIII (XXI), 1975, 2, 107—119 sa sl. i crt.; V. Ivančević, O mijenjanju državne zastave na brodovima Dubrovačke Republike, NM, XXX, 1983, 3—4, 143—145.

¹³⁴ J. Luetić, O kadetima na jedrenjacima Dubrovačke Republike, Anali, XXII—XXIII, 1985, 144—152; Iz inventara pokretne imovine mornara i kormilara koji su plovili na jedrenjacima Dubrovačke Republike 1780—1804. godine, Zbornik JS, 49, 1983, 325—331.

¹³⁵ J. Luetić, O govornom jeziku dubrovačkih pomoraca (1790—1809). Prilog upoznavanju naše pomorske terminologije, Prilozi PUD, 22, 1980, 196—207, FZ, II; Utjecaj Stullijeva »Rječosložja« na višejezični »Glossaire nautique« A. Jala iz 1848. godine, Fi, 12, 1984, 423—440; M. I. Brlek, Pogled na pomorsku terminologiju Joakima Stullija, dubrovačkog leksikografa. U povodu 250-obljetnice rođenja, NM, XXVII, 1980, 1—2, 57—60.

¹³⁶ A. Kisić, Ostaci potonulog dubrovačkog broda iz XVI stoljeća kraj otoka Šipana, Anali, XVII, 1979, 73—98, + 35 sl.; Nešto o trgovačkom brodu koji je stradao u Koločepskom kanalu kod Dubrovnika krajem XVII ili početkom XVIII stoljeća, isto, XIX—XX, 1982, 143—164.

Trgovačke kolonije

Važan oblik gospodarstva tvorila je prostrana i raznolika djelatnost Dubrovčana u širem kopnenom zaleđu, ponajviše u Srbiji i Bosni. Oni su u tim krajevima osnivali svoje *trgovačke kolonije* i postojano ih održavali prema ekonomskim probicima od srednjega vijeka (13. st.) do II. pol. 17. st. Tada zbog protuturskih ratova gotovo potpuno nestaju, premda su sporadično postojale i u 18. st.^x

Različite oblike djelovanja Dubrovčana u složenim poslovima rudarstva Srbije i Bosne od kraja 13. do 16. st. razglaba S. Ćirković.¹³⁷

O dubrovačkim konzulatima na Balkanu (13—15. st.), pratiteljima poslova svojih sugrađana i njihovih trgovačkih kolonija piše I. Mitić.¹³⁸

Znatan broj radova posvećen je dotičnim aktivnostima u naseljima *Srbije*. Sintetski prikaz prisutnosti Dubrovčana u rudarskim središtima u sklopu šire cjeline donosi D. Kovačević-Kojić; I. Voje obrađuje poneke djelatnosti dubrovačkih poslovnih ljudi u Brskovu (od 1254. g. do 7. desetljeća 14. st.); B. Hrabak razmatra ulogu Dubrovčana u okviru rada Rudnika pod Šturcem blizu Gornjeg Milanovca (kraj 13 — poč. 16. st.).¹³⁹

Dubrovačka komponenta u privredi despotovine sačinjava pretežiti dio u radovima: B. Marković o zakonu o rudnicima i rudarstvu u doba Stefana Lazarevića; A. Veselinović o carinama, koje su većinom držali u zakupu Dubrovčani i o zabranama trgovine, koje su donosili dubrovački državni organi; J. Kalić o zakupnicima carina S. Lazarevića u Ugarskoj (V. Bobaljević i ortaci).¹⁴⁰

O intenzivnoj privrednoj djelatnosti Dubrovčana u Ugarskoj u doba kad je Dubrovnik bio uglavnom pod vrhovnom vlašću ugarsko-hrvatskih vladara pišu B. Hrabak i J. Kalić, s naglaskom na vezama sa Srbijom i Beogradom.

---

x uz radove uvrštene u ovo poglavlje često su tematski povezani i oni prilozi o trgovini Dubrovnikom sa zaleđem i obratno, pa i o trgovačkim kolonijama u Italiji i dalekoj Goi. Navedeni su pod privredu.

¹³⁷ S. Ćirković, Dubrovčani, kao poduzetnici u rudarstvu Srbije i Bosne, AHOI, 6, 1979, 1—20; The production of Gold, Silver and Cooper in the Central Parts of the Balkan from 13th to the 16th Century, Precious Metals in the Age of Expansion, Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte, 2, Stuttgart 1981, 41—69.

¹³⁸ I. Mitić, O dubrovačkim konzulima na Balkanu, B, VI, 1975, 63—76.

¹³⁹ D. Kovačević-Kojić, Srbija, mejdan srebra i zlata, u »Istorija srpskog naroda«, II, Beograd 1982, 268—273; — I. Voje, Fragment o Brskovu, IČ, XXIX—XXX, 1983 (1982—1983), 93—100; B. Hrabak, Rudnik pod Šturcem i njegova dubrovačka naseobina, Zbornik radova Narodnog muzeja Čačak, XIV, 1984, 5—86.

¹⁴⁰ B. Marković, Zakon o rudnicima despota Stefana Lazarevića. Prevod i pravnoistorijska studija, Spomenik SANU, CXXVI, 1985, 64; A. Veselinović, Carinski sistem u Srbiji u doba despotovine, IG, 1—2, 1984, 7—38; Zabrana i prekid trgovine u Srbiji u doba despotovine, IG, 1—2, 1983, 25—42; — J. Kalić, Carinici despota Stefana Lazarevića u Ugarskoj, isto, 71—83 — v. i bilj. 93 (M. Spremić).

Na to se nadovezuje prilog prvoga o sirovinama iz Podunavlja u trgovini Dubrovčana iz Beograda, u vrijeme osmanlijske vlasti.¹⁴¹

B. Hrabak višekratno raspravlja o dubrovačkim privrednicima i njihovim kolonijama za turske vladavine u naseljima Srbije: u Smederevu do pol. 17. st.; u Nišu, gdje je dubrovačka naseobina opstojala jedno stoljeće (kraj 15 — kraj 16. st.; u Užicu, koje se više isticalo kao tranzitno središte (16. st.).¹⁴² — O stalnome ili privremenome boravku trgovaca u Novom Pazaru (prvi spomen 1641. g.) i o trgovačkim vezama između toga naselja i Dubrovnika i obratno priopćavaju B. Hrabak, I. Šušević i ponešto R. Čar-Drnda.¹⁴³

O razgranatoj privrednoj aktivnosti Dubrovčana na Kosovu do pada srpske despotovine razlažu: D. Kovačević-Kojić u studiji o srednjovjekovnoj Prištini; S. Rizaj sažeto o trgovačkoj koloniji u tome mjestu (kraj 14. i I. pol. 15. st.); M. Jović o životu i prisutnosti dubrovačke vlastele u Novom Brdu, u vremenu njegova najvećeg uspona.¹⁴⁴ — B. Hrabak opsežno predočava razvedeno angažiranje Dubrovčana u rudarstvu i uvozno-izvoznoj trgovini u raznim naseljima pod Osmanlijama, dok A. Urošević objelodanjuje molbu dubrovačkih građana Grguru XIII iz 1578. g.¹⁴⁵

Zasebnu grupu radova tvore oni o dubrovačkim kolonijama i privrednicima u *Bosni*. U knjizi o gradskim naseljima srednjovjekovne bosanske države D. Kovačević-Kojić razlaže o višestrukoj prisutnosti Dubrovčana, posebice u rudarstvu. Jedan detalj o Dubrovčanima u rudniku Deževice (iz 1413. g.)

¹⁴¹ B. Hrabak, Dubrovčani u Ugarskoj i njihove veze sa Beogradom i Srbijom (1300—1541), GGB, XXVII, 1980, 57—70; Sirovine Podunavlja u trgovini Dubrovčana iz Beograda 1521—1640, GGB, XXXII, 1985, 85—100; — J. Kalić, Stosunski handlowe krajów balkánskich z Europe Centralna v XV v., Przegled historyczny (Warszawa), LXVII, 1976, 4, 565—574 — za Beograd v. i bilj. 18 i 26.

¹⁴² B. Hrabak, Dubrovački privrednici u Smederevu u doba Osmanlija, Anali, XVII, 1979, 165—214; Niš i njegova dubrovačka naseobina u XV i XVI veku, VG, XII—XIII, 1979; 29—56; Dubrovački trgovci u Užicu sredinom i u drugoj polovini 16. veka, Užički zbornik, IV, 1975, 65—80 — v. isti, Trgovački grad Užice u ratnim zbivanjima od sredine XV do kraja XVIII veka, isto, VIII, 1979, 5—20; Užice kao transportno središte u XVI i XVII veku, isto, XII, 1983, 57—63, oba passim.

¹⁴³ B. Hrabak, Trgovačke i saobraćajne veze Novog Pazara 1461—1521, Novopazarski zbornik, IV, 1980, 3—18; B. Čar-Drnda, Osnivanje Novog Pazara i njegov razvitak do kraja XVI stoljeća, isto, VIII, 1984, 77—102 passim; I. Šušević, O trgovini između Novog Pazara i Dubrovnika u XVIII veku, isto, VII, 1983, 143—155.

¹⁴⁴ B. Kovačević-Kojić, Priština u srednjem vijeku, IČ, XXII, 1975, 45—74; S. Rizvaj, Prishtina nge shek XIV deri ne fund të shek XVI, GMK, XIII—XIV, 1985 (1984), 200—206; — M. Jović, Dubrovačka vlastela u Novom Brdu 1439—1455., Studia Humanistica, II, 1975, 229—244.

¹⁴⁵ B. Hrabak, Dubrovčani u rudarstvu i uvozno-izvoznoj trgovini Kosova 1455—1700, VG, XVII, 1984, 1—134; — A. Urošević, Jedna zanimljiva molba dubrovačkih građana sa Kosova papi Grguru XIII, Zbornik priloga filozofiji i nauci, povodom 60-godišnjice akademika Dušana Nedeljkovića, Beograd, SANU, 1983, 259—264.

iznosi Đ. Tošić, a V. Dumbović se bavi u okviru povijesti Kreševa i dubrovačkom kolonijom.¹⁴⁶

O Brštaniku, gradu-utvrđi pri ušću Neretve, gdje je bio dubrovački konzulat, objavljuje prilog Đ. Tošić.¹⁴⁷

Važno trgovište u donjem toku Neretve Drijeva, u kojem je utjecaj Dubrovčana bio dominantan u svim segmentima života predmet je rasprave D. Kovačević-Kojić i raznolikih prinosa Đ. Tošića sa svestranim pristupima.¹⁴⁸

O Dubrovčanima u zapadnoj Bosni, pogotovu u Jajcu, od početka turske vlasti do kraja velikoga rata obavještava B. Hrabak.¹⁴⁹

Hrabak raspravlja i o dubrovačkim trgovcima u turskome dijelu Panonije (Srijem, Slavonija, Budim, Pešta, Temišvar i dr.).¹⁵⁰

O investiranjima u dubrovačke balkanske kolonije od 1594. do 1623. (autor ih ograničava na pet) s pokušajima kvantitativne analize piše Z. Zlatar.¹⁵¹

Stanovništvo, uprava, društvo

Povijesnoj demografiji u posljednje vrijeme sve više se poklanja pažnja, kako u svjetskoj tako i u našoj historiografiji. Temeljni izvor za proučavanje stanovništva i razna pitanja migracija su matične knjige. Dva rada tretiraju tu tematiku na primjeru dubrovačkih, s tabelarnim prikazima sačuvane građe (počev od 1642. g.): I. Ficović ih analizira u kontekstu evropske tradicije vođenja tih knjiga i istovrsnih pojava u Hrvatskoj, dok ih S. Krivošić razmatra više sa specijalističkog stajališta.¹⁵²

¹⁴⁶ D. Kovačević-Kojić, Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države, Sarajevo 1978, 421 + (7); O rudarskoj proizvodnji u srednjovjekovnoj Bosni, Godišnjak BiH, XXXIV, 1983, 113—122; — Đ. Tošić, O ponašanju dubrovačkih carinika u rudniku Deževice, isto, 148—150; — V. Dumbović, Krašev do pada Bosne pod Turske, NV, XXVII, 1977, 2, 99—111.

¹⁴⁷ Đ. Tošić, Brštanik u srednjem vijeku, Godišnjak BiH, XXI—XXVII, 1976, 37—50.

¹⁴⁸ D. Kovačević-Kojić, O naselju Drijeva i njegovom položaju, Godišnjak BiH, XXI—XXVII, 1976, 29—36; — Đ. Tošić, O drijevskoj carini, PIIS, XV, 1979, 16, 189—195; Stanovništvo srednjovjekovnog trga Drijeva, isto, XVIII, 1982, 19, 75—104; Donji tok Neretve u srednjem vijeku, s posebnim osvrtom na trg Drijeva, He, 1982, 69—78; Uređenje srednjovjekovnog trga Drijeva, Godišnjak BiH, XXXIV, 1983, 123—137; O krijumčarenju soli na Neretvi, Tr, 9, 1985, 25—30; usp. i M. Dinić, Trg Drijeva u srednjem veku, Srpske zemlje u srednjem veku, Istorijsko-geografske studije, Beograd, 1978, 368—399.

¹⁴⁹ B. Hrabak, Dubrovčani u zapadnoj Bosni 1463—1699, PIIS, XIX, 1984, 20, 119—127.

¹⁵⁰ B. Hrabak, Dubrovački trgovci u osmanlijskom delu Panonije do 1570. godine, Zbornik MSI, 30, 1984, 7—42.

¹⁵¹ Z. Zlatar, Dubrovnik's Investments in its Balkan Colonies, 1594—1623: A quantitative analysis, B, VII, 1976, 103—118.

¹⁵² I. Ficović, Zbirka matičnih knjiga Historijskog arhiva u Dubrovniku, AVj, XIV, 1982, 7—35; S. Krivošić, Starije matične knjige s područja nekadašnje Dubrovačke Republike, Anali, XXI, 1985 (1983), 147—159.

Stanovništvo nekih izvangradskih posjeda obrađuju N. Stražičić, koji prati povijesni razvitak naselja otoka Mljeta do kraja 18. st.¹⁵³ i N. Vekarić, koji ispituje stanje u dijelovima Pelješca (Ston, jugozapad poluotoka) i genealogiju poznate brodovlasničke obitelji Bizar iz Orebića.¹⁵⁴

O hercegovačkim prezimenima u matičnim knjigama župe Grad piše M. Sivrić te H. Hajdarhodžić o prezimenima u dokumentima dubrovačkoga arhiva na početku 18. st.¹⁵⁵

Spomeni imena Kobila — Kobilic u arhivskim spisima Dubrovnika (14—15. st.) zanimaju B. Nedeljkovića.¹⁵⁶

O imigracijskoj politici dubrovačkih vlasti, o ustanovi svjetovnoga azila, o odnosu prema strancima u više radova slična sadržaja raspravlja I. Mitić. Republika je branila pravo davanja utočišta kao jedan od atributa državnosti i kao dokaz samostalnosti, tako da je u većini slučajeva odbijala izdavanje »patenta nacionalnosti«.¹⁵⁷ Mitić proširuje tematiku primjerima o dolasku izbjeglica iz Boke Kotorske, bližeg i daljeg zaleđa, pogotovu u najistočnijem dijelu Republike, uglavnom u 18. i poč. 19. st.¹⁵⁸

¹⁵³ N. Stražičić, Prilog poznavanju razvoja i litoralizacije naselja na otoku Mljetu, Geografski glasnik (Zagreb), 38, 1976, 281—300.

¹⁵⁴ N. Vekarić, Stanovništvo Stona 1673/4. godine, DH, XVII, 1985, 25, 67—69; Stanovništvo Vignja 17. do 19. stoljeća, Anali, XIX—XX, 1982, 165—187; Hvarani na jugozapadnom dijelu Pelješca u 18. i 19. stoljeću, Hvarski zbornik, 5, 1977, 271—281; Hvarani na Pelješcu, II, isto, 6, 1978, 239—248; Nakovanske obitelji do 1900. godine, PZB, 1, 1976, 335—355; Genealoški prikaz roda Bizar, PZB, 3, 1984, 157—174 (veći dio se odnosi na D. Ru).

¹⁵⁵ M. Sivrić, O nekim upisima hercegovačkih prezimena u drugoj polovini 17. stoljeća u matičnim knjigama župe Grad u Dubrovniku, He, 1, 1981, 139—169; O nekim upisima hercegovačkih prezimena od početka 18. stoljeća do pada Dubrovačke Republike u maticama župe Grad u Dubrovniku, I, He, 3, 1983, 119—152; — H. Hajdarhodžić, Hercegovačke porodice u XVIII vijeku, I dio: od 1700. do 1714, Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajevo, Nova serija — Etnologija, XXXII, 1978 (1977), 105—182.

¹⁵⁶ B. N. Nedeljković, Pomeni imena Kobila, Kobilic u aktima Historijskog arhiva u Dubrovniku u XIV i XV veku, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor (Beograd), XLVII—XLVIII, 1984 (1981—1982), 101—113.

¹⁵⁷ I. Mitić, Imigracijska politika Dubrovačke Republike s posebnim obzirom na ustanovu svjetovnog azila, Anali, XVII, 1979, 125—163 i izvedenice: O pravu azila-utočišta na području Dubrovačke Republike, DH, XII, 1980, 20, 29—32; Pravo azila-utočišta na brodovima Dubrovačke republike, NM, XXVI, 1979, 1—2—3, 50—51; — Primjer pružanja crkvenog azila u dubrovačkom samostanu Male braće tijekom XVII stoljeća, Zbornik SMB, 1985, 405—411.

¹⁵⁸ I. Mitić, Izbjeglice iz Boke Kotorske na području Dubrovačke Republike tokom XVIII i početkom XIX stoljeća, GPMK, 26, 1978, 36—49; O izbjeglicama iz zaleđa na području Dubrovačke Republike, Tr, 5, 1979, 133—150; O izbjeglicama iz susjednih zemalja na području Konavala za vrijeme Dubrovačke Republike, KZ, I, 1982, 88—97 — v. i F. Gestrin, Migracija iz Dalmacije v Italijo v 15. in 16. stoletju, ZČ, XXX, 1976, 3—4, 269—277.

O točno određenom pravnom položaju stranaca s propisima o uvjetu i načinu stjecanja državljanstva — podaništva razlaže također I. Mitić.¹⁵⁹

X X X X X X X X

Jedan od glavnih izvora za upoznavanje uprave u starome Dubrovniku je njegov statut. V. Čučković je opisala i analizirala neke odredbe glede obiteljskih odnosa;¹⁶⁰ J. Danilović je obradila odnos vlasti spram običaja.¹⁶¹

U raspravi o ribarskim propisima u statutima dalmatinskih gradova i komuna J. Basioli razglaba dotične odredbe u statutima Dubrovnika, Mljeta, Stona i Lastova, kao i kasnije nadopune.¹⁶²

Vrste kazni, posebice sakaćenja — mutilacije (običajno pravo) u nizu sličnih radova istražuje I. Mitić.¹⁶³

Mjere dubrovačke vlade protiv prekomjerna luksuznoga trošenja (kraj 15. i poč. 16. st.) propitkuje D. Dinić-Knežević.¹⁶⁴ — U to se uklapa i prilog Đ. Petrović o specijalnoj odredbi vlasti prema »praznicima svetih«, koje su proslavljali samo stanovnici kopnenoga dijela, nastanjeni izvan grada.¹⁶⁵

Analizu slučaja iz sudske prakse (1676. g.), s tumačenjima načela dubrovačkoga prava, kao jamca zakonitosti donosi V. Kisić.¹⁶⁶

¹⁵⁹ I. Mitić, Pravni položaj stranaca u Dubrovačkoj republici, JRMP, XXVI, 1979, 1—3, 263—273; O stjecanju državljanstva u Dubrovačkoj republici, Du, XXII, 1979, 2, 91—94; O pravnom položaju stranaca u Dubrovniku tokom druge polovine XVIII stoljeća, Tr, 6, 1982, 89—93.

¹⁶⁰ V. Čučković, Porodica i porodični odnosi u srednjovjekovnom Dubrovniku, GPF, XXXI, 1984 (1983), 267—282; O odredbi Dubrovačkog statuta DE CONCORDIO INTER VIRUM ET UXOREM SCHEPATOS (IV, 50), GPF, XXV, 1978 (1977), 441—451; Materijalno obezbeđenje supružnika u dubrovačkom srednjovjekovnom pravu, GPF, XXVIII, 1980, 307—338.

¹⁶¹ J. Danilović, Dubrovački statut i »Consuetudo«, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, XXXIII, 1975, 1—2, 1—29.

¹⁶² J. Basioli, Ribarski propisi u statutima dalmatinskih gradova i komuna, AM, 3, 1979, 5—59 passim; za pomorsko pravo v. bilj. 129—132.

¹⁶³ I. Mitić, O vrstama kazni u Dubrovačkoj Republici, B, XIV, 1984, 107—120; Prilog upoznavanju načina kažnjavanja u Dubrovačkoj Republici, Anali, XXII—XXIII, 1985, 153—173; — Primjeri mutilacije-sakaćenja u starom Dubrovniku, JIČ, XVI, 1977, 3—4, 125—131; Porijeklo sakaćenja i njegova primjena u dalmatinskim gradovima, Zbornik VPSK, 5—6, 1979 (1978—1979), 153—158; Mutilacije u dubrovačkom pravu, Prilozi PUD, 22, 1980, 54—60 — FZ, II; Prilog proučavanju kazne sakaćenja na području Dubrovačke Republike i u nekim dalmatinskim gradovima, Zbornik Pravnog fakulteta Zagreb, 32, 1982, 1—2, 141—150; Prilog proučavanju običajnog prava na području Dubrovačke Republike, Zbornik JS, 49, 1983, 413—427.

¹⁶⁴ D. Dinić-Knežević, Ograničenje luksuza u Dubrovniku krajem XV i početkom XVI veka, Godišnjak Filozofskog fakulteta Novi Sad, XVIII, 1975, 1, 75—86.

¹⁶⁵ Đ. Petrović, Odredba dubrovačke vlade o »praznicima svetih« iz 1498. godine, B, XIII—XIV, 1983 (1982—1983), 403—413.

¹⁶⁶ V. Kisić, Jedan primjer sudske prakse u Dubrovačkoj Republici, Odvjetnik (Zagreb), LIII, 1980, 3—4, 89—102.

U posljednje vrijeme uočljivije je bavljenje raznim oblicima unutrašnje-
ga života staroga Dubrovnika i njegovim društvenim značajkama. O tome je
pisano i u više radova, u kojima prevladavaju druge tematske cjeline, pa su
u njih i uvrštene. Ipak studije o društvenim strukturama, temeljene na mo-
dernijim metodološkim pristupima, još uvijek znatno nedostaju.

Važno vrelo za upoznavanje društvenih prilika su spisi kancelarija. O pos-
tanku te ustanove u okviru dalmatinskih gradova, njenom značenju i stru-
kturi piše A. Marinović.¹⁶⁷

Portret dubrovačkoga vlastelina — prijelaz 14. i 15. st. — koji životom
i djelovanjem ilustrira jednu stranu plemstva prikazuje B. Krekić.¹⁶⁸ Poticaj-
nu raspravu o krizi vlasteoskoga staleža početkom 17. st. sa širim društvenim
dimenzijama objelodanio je Z. Zlatar.¹⁶⁹

O nekim pitanjima zemljišnih odnosa razlažu J. Lučić i F. Glavina. Prvi
se bavi odjecima refeudalizacije u Dubrovačkoj Republici (odredba iz 1574.
g.) prema procesima u Hrvatskoj, odnosno u Evropi; drugi analizira složene
kmetske odnose na Pelješcu u svjetlu parnice iz 1741. g. između seljaka i
dubrovačkoga plemića.¹⁷⁰

Pregled državnih grbova od 13. st. do poč. 19. st. donosi V. Galzinski, us-
tvrđujući autentični grb Dubrovačke Republike.¹⁷¹

Crkva

O povijesti crkve u razdoblju protekloga desetljeća pisano je doista mno-
go. Razlog je zasigurno u proslavi više obljetnica s trajnim tragovima, zbor-
nicima i posebnim edicijama. U tim publikacijama imade radova, koji u ši-
rem smislu obrađuju crkvena pitanja, no spadaju više u kulturnu historiju.

Odnose dubrovačke crkve spram splitske u 10. i 11. st. — splitski nadbi-
skup se konačno 1078. g. pomirio s činjenicom zasebne dubrovačke mitropo-
lije — uz kraći dotadašnji historijat crkve u Dubrovniku proučava V. Fore-
tić.¹⁷²

¹⁶⁷ A. Marinović, *Postanak i prvi spisi kancelarija srednjovjekovnih dal-
matinskih gradova, posebno Dubrovnika i Kotora u 13. i 14. stoljeću*, Anali, XXXI
—XXIII, 1985, 7—24 i *Les origines et les premiers actes des chancelleries urbaines
en Dalmatie, en particulier à Dubrovnik et Kotor (XIIIe—XIVe s.)*, Landesherrliche
Kanzleien im Spätmittelalter (München 1983), Münchener Beiträge zur Mediä-
vistik und Renaissance Forschung, 35, 1984, 361—379.

¹⁶⁸ B. Krekić, *Ser Bazilius de Bazilio*, Zbornik RVI, 23, 1984, 171—182.

¹⁶⁹ Z. Zlatar, *The »Crisis« of Patriciate in Early Seventeenth Century-Dub-
rovnik: a Reappraisal*, B, VI, 1975, 111—131.

¹⁷⁰ J. Lučić, *Refeudalizacijata vo Hrvatska i nejinot odraz vo Dubrovnik
(Dubrovački propis za selanite od 1574)*, Istorija, Jubileen broj, XX, 1984, 2,
175—183; F. Glavina, *Kmetski odnosi na poluotoku Pelješcu u svjetlu jedne
parnice iz 1741*, AVJ, XXI—XXII, 1980 (1978—1979), 403—421.

¹⁷¹ V. Galzinski, *Državni grbovi Dubrovačke Republike*, Prilozi, PUD, 21,
1980, 342—354 — FZ, I.

¹⁷² V. Foretić, *La Chiesa di Ragusa (Dubrovnik) in rapporto alla Chiesa di
Spalato (Split)*, Vita religiosa, morale e sociale ed i Concilii di Split (Spalato) dei
secc. X—XI, Atti del symposium internazionale di storia ecclesiastica — Split
1978, Medioevo e umanesimo, Padova, 49, 1982, 405—415.

Razloge izbora Sv. Vlaha za zaštitnika Dubrovnika u okviru legende iz 10. st. i političke situacije na početku 11. st. razmatra A. Badurina.¹⁷³

O *benediktinskome redu* i u svezi s njim pišu: V. Foretić o njegovoj posredničkoj ulozi između dvije jadranske obale s naglaskom na dubrovačke samostane i zasebno o Sv. Jakovu, u neposrednoj blizini grada; C. Fisković o četiri samostanska lokaliteta u kojima je živio i stvarao M. Vetranović; P. Belić o planiranoj, nikad ostvarenoj reformi Mljetske, odnosno Dubrovačke kongregacije iz 1560. g.¹⁷⁴

Politiku i zakonodavstvo dubrovačkih vlasti prema prosjačkim redovima razglaba A. Marinović, uz šire uvide o odnošajima države i crkve.¹⁷⁵

Franjevci i njihov samostan Male braće svestrano su obrađeni u opsežnome zborniku, tiskanom u povodu 750. godišnjice (1235—1985) prisutnosti u Dubrovniku. O isključivo crkveno-redovničkoj problematici pišu razni autori obuhvaćajući mnogovrsne teme. Te segmente nadopunjuju prilozi o kulturnoj povijesti s mnogim sastavnicama, o političkim, društvenim i diplomatskim doprinosima dubrovačkih franjevac.¹⁷⁶

I franjevačkim samostanima izvangradskoga područja posvećena je pažnja. U povodu 500. obljetnice osnutka samostana u Cavtatu (1484. g.) objelo-

¹⁷³ A. Badurina, Motivi izbora sv. Vlaha za patrona grada Dubrovnika, Prilozi PUD, 21, 1980, 142—148 — FZ, I.

¹⁷⁴ V. Foretić, L'Ordine Benedettino quale tramite nei rapporti tra le due Sponde con particolare riguardo al territorio di Ragusa, nel medio evo, Congressi, 1, Le relazioni religiose e chiesastico-giurisdizionale, 1979, 131—144; O nekadašnjem samostanu sv. Jakova, Dubrovnik—Zagreb 1977, 5; C. Fisković, Ambijenti Vetranovićeve pjesničkog stvaranja, F, XVI, 1977, 7—8, 5—26 — isto, v. bilj. 194; P. Belić, Kako je pred 420 godina Dom Hrizostom Calvini, opat sv. Jakova u Višnjici kod Dubrovnika zamišljao reformu mljetske benediktinske kongregacije, OZ, XXXV, 1980, 3—4, 273—280; v. i bilj. 83 (J. Lučić).

¹⁷⁵ A. Marinović, Dubrovačka legislacija glede prosjačkih redova, Zbornik SMB, 1985, 37—71.

¹⁷⁶ Samostan Male braće u Dubrovniku (Zbornik SMB), Zagreb 1985, 849 + 2 + brošura »Kazalo osobnih imena« — o crkvenoj povijesti: A. J. Matanić, Franjevački Dubrovnik u svom povijesnom presjeku, 29—36; A. Dračevac, Braća reda Male braće — Dubrovački nadbiskupi, 73—83; J. V. Velnić, Izvori i bibliografija o samostanu Male braće, 85—94; isti, Samostan Male braće u Dubrovniku — povijesni prikaz života i djelatnosti, 95—184; M. Brlek — M. Šikić, Teološki studij u samostanu Male braće u Dubrovniku, 185—197; F. Hoško, Nastavna osnova filozofije i teologije u školama hrvatskih franjevac, 199—217; I. Djamić, Dubrovačka Mala braća — nadbiskupi i biskupi, 219—222; V. P. Malaj, Djelovanje franjevac Dubrovačke provincije među albanskim katolicima, 223—255; P. M. Pejić, Dubrovački franjevci u Svetoj zemlji, 257—270; A. J. Matanić, Izvještaj Sormanijeve vizitacije u Maloj braći u Dubrovniku, 829—836, isti, Papinske bule u vezi s Malom braćom u Dubrovniku, 837—841; o književnosti M. Pantić (Književnost Dubrovnika i franjevci, 293—365); o likovnim umjetnostima i umjetničkom obrtu C. i I. Fisković, K. Prijatelj, A. Badurina, I. Lentić, J. Ivoš; o glazbi i glazbenom arhivu I. S. Peran, Vj. Katalinić i S. Tuksar; o knjižnici M. I. Brlek, o književnim rukopisima N. Bertić; o ljekarni J. V. Velnić; o egzaktnim znanostima Ž. Dadić, o epigrafiji Đ. Sukno; te prilozi J. Lučića, V. Foretića i I. Mitića uvršteni u druga poglavlja.

danjena je manja monografija s prinosima J. Velnića i A. Badurine. Potonji je obradio i samostane u Pridvorju (Konavle) i u Rijeci Dubrovačkoj, upozorivši na značenje njihove prostorne organizacije kako na području Republike tako i duž naše obale.¹⁷⁷

O odnosu Dubrovnika prema crkvenim prilikama franjevaca u Bosni i u susjedstvu u sklopu reformskih pokušaja Jakova Markijskog (I. pol. 15. st.) izvještava P. Živković. — O istaknutome franjevcu, podrijetlom iz Bosne, J. Dragišiću, čiji su život i djelo vezani uz Dubrovnik razlažu B. Pandžić i Z. Sundrica.¹⁷⁸

Uz 750. obljetnicu dolaska *dominikanaca* u Dubrovnik F. Šanjek predočava historijski presjek djelovanja toga reda. C. Fisković, K. Prijatelj i S. Krasić prikazuju graditeljski sklop, slikarska djela i kraći historijat samostana i crkve; Š. Jurić i F. Šanjek opisuju zbirku inkunabula, jednu od najbogatijih u nas. — Nove podatke o samostanu u Župi Dubrovačkoj (Čelopeci) priopćava S. Krasić.¹⁷⁹

Glavno djelo znamenita dominikanca iz Dubrovnika I. Stojkovića o crkvi s raspravama katoličkih i husitskih teologa na Bazelskome koncilu (1433. g.) prvi put je objelodanjeno, uz komentare i uvodna razmatranja. I. Tomljenović posebno opisuje portret toga teologa svjetskoga glasa, kao preteču ekumenizma. — O K. Ranjini, zapaženom piscu humanizma i renesanse pišu M. Biškup i S. Krasić.¹⁸⁰

Ponešto građe o počecima nazočnosti *isusovaca* u Dubrovniku u II. pol. 16. st. i o mladim Dubrovčanima, pripadnicima toga reda u 17. st. iznosi M. Korade.¹⁸¹

¹⁷⁷ Samostan Snježne Gospe u Cavtatu 1484/1984, Rijeka 1984 (J. Velnić, Povijesni prikaz života i djelatnosti samostana, 5—58, 93—107; A. Badurina o lik. umjetnosti); A. Badurina, Franjevački samostan u Pridvorju, KZ, I, 1982, 174—179; isti, Franjevački samostan u Rijeci Dubrovačkoj, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 10—11, 1984—1985, 39—47.

¹⁷⁸ P. Živković, Jakov Markijski i bosanski franjevci (Pokušaj reformiranja bosanskih franjevaca), IZBL, 5, 1984, 169—182; B. Pandžić, Život i djela Jurja Dragišića (o. 1445—1520), Dobri pastir (Sarajevo), XXVI, 1976, 1—2—3, 3—27; Z. Sundrica, Đuro Dragišić i Dubrovnik, Du, XXV, 1982, 4, 11—41.

¹⁷⁹ F. Šanjek, 750. obljetnica dubrovačkih dominikanaca, CCh, I, 1977, 1, 143—148; Dominikanski samostan u Dubrovniku, Zagreb 1975¹, 1982² (C. Fisković, K. Prijatelj, S. Krasić); Š. Jurić-F. Šanjek, Katalozi inkunabula crkvenih ustanova u Hrvatskoj — II: Zbirka inkunabula dominikanskih knjižnica u Hrvatskoj — Dubrovnik, CCh, IX, 1985, 15, 123—183; — S. Krasić, Dominikanski samostan u Župi Dubrovačkoj, Zbornik ŽD, 1985, 53—61.

¹⁸⁰ *Johannis (Stojković) de Ragusio, Tractatus de Ecclesia, Zagrabiæ* 1983, 314 — tekst uredili: A. Krchnak, F. Šanjek i M. Biškup; prilozi: B. Duda, T. J. Šagi-Bunić i F. Šanjek; — I. Tomljenović, Dubrovčanin Ivan Stojković (1390/95 — 1443) borac za jedinstvo Zapada i zbližavanja s Istokom, CCh, VI, 1982, 9, 1—12; M. Biškup, Klement Ranjina O.P. (1482—1559), isto, 142—158; isto, 142—158; S. Krasić, Klement Ranjina (1482—1559), Prilozi HFB, I, 1975, 1—2, 287—290.

¹⁸¹ M. Korade, Hrvatski isusovci XVI stoljeća (1553—1584.), Vrela i prinosi (Zagreb), 14, 1983, 101—117 passim; Povijest zvanja mladih Dubrovčana u XVII stoljeću, isto, 15, 1985, 53—71.

O raznovrsnoj djelatnosti opunomoćenika apostolske vatikanske komore M. Georgija iz Firenze u Dubrovniku (II. pol. 15. st.) piše I. Voje.¹⁸²

D. Dinić-Knežević propitkuje položaj opatica u samostanima na području grada u kasnome srednjem vijeku.¹⁸³

Informacije o trebinjskom kolegiju, svojevrsnom učilištu za teologiju trebinjsko-mrkanijske biskupije (I. pol. 17. st.) saopćava M. Pandžić. — O čelnicima te biskupije s posebitim obilježjima, povezanim i s dubrovačkim crkvenim prilikama tiskana su dva priloga.¹⁸⁴

Crkvenu prošlost Župe Dubrovačke osvjetljavaju razni autori u spominjanom zborniku, objavljenom prigodom proslave 700 godina spomena crkve Sv. Marije Mandaljene. — Crkveno-vjerska pitanja na izvangradskim teritorijima (vjerske prilike u Stonu i na Pelješcu, 12—14. st.; župa Pridvorje u Konavlima) razmatrana su u već navedenim priložima.¹⁸⁵

Kultura

Kulturnu povijest staroga Dubrovnika tvori široka lepeza raznovrsnih sastavnica, koje obogaćuju totalitet prošlosti. U proteklome razdoblju iskazano je mnogostruko zanimanje za više vidova kulture u širem smislu njena pojma. U ovome historiografskome pregledu može se predočiti najsažetije dio radova. To su sintetski presjeci, knjige i monografije, važniji prilozi, posebice oni sa značajnijim tematskim odrednicama i društvenim obilježjima.

Naročita pažnja posvećena je *književnosti*, što je i razumljivo s obzirom na njeno obilje i njene domete. Nekolicina autora sabrala je rasprave ranijega datuma i tiskane u ovome desetljeću, primjerice M. Pantić,¹⁸⁶ R. Bogišić¹⁸⁷ i S. P. Novak s akcentima na dramu.¹⁸⁸

¹⁸² I. Voje, Michele Georgii de Florentia procuratore della Camera appostolica e le sue operazioni a Ragusa, nella seconda metà del quattrocento, Congressi, I, 1979, 159—170.

¹⁸³ D. Dinić-Knežević, Prilog iz života kaluđerica u srednjevekovnom Dubrovniku, Is, 6, 1978, 325—330.

¹⁸⁴ B. Pandžić, Trebinjski kolegij u Dubrovniku, Kršni zavičaj (Duvno), 9, 1976, 32—37; Scipion de Martinis trebinjski biskup, NV, XXXI, 1981, 1—2, 307—316; M. Sivrić, Pismo Rimske kurije trebinjsko-mrkanskom biskupu Krizostomu Antiću 1631, Tr, 1977, 153—164.

¹⁸⁵ Zbornik Ž. D. Dubrovnik 1985: A. Dračevac, Spomen crkve sv. Marije Magdalene u Župi dubrovačkoj god. 1235, 7—16; T. Macan, Crkve na području Župe velike, 17—37 — isto, K, XIII, 1981, 247—264; M. Maslač, Župa svetog Ilara u Mlinima, 38—56; V. Foretić, v. bilj. 45; — J. Šidak, v. bilj. 46; V. Foretić, v. bilj. 49.

¹⁸⁶ M. Pantić, Iz književne prošlosti. Studije i ogledi, Beograd 1978, 476; Susreti s prošlošću (Ogledi i studije), Beograd 1984, 462.

¹⁸⁷ R. Bogišić, Na izvorima, Split 1976, 276; Književne rasprave i eseji, Split 1979, 292; Riječ književna stoljećima (od Držića do Mažuranića), Zagreb 1982, 242.

¹⁸⁸ S. P. Novak, Dubrovački eseji i zapisi, Dubrovnik 1975, 127; Komparativističke zagonetke, Osijek 1979, 103; Zašto se Euridika osvrnula. Feljtoni, Zagreb 1981, 195.

Više prinosa osvjetljava književnost Dubrovnik u evropskome i domaćemu kontekstu. — U knjigama M. Franičevića (opsežna bibliografija), N. Kolumbića i M. Tomasovića razlaže se o književnosti renesanse i humanizma.¹⁸⁹

O M. Vetranoviću podosta se pisalo u povodu 400. godišnjice smrti, a S. P. Novak i G. Brajković pronašli su u Milanu i Perastu njegovo nepoznato djelo.¹⁹⁰

Sve veća pozornost spram sveukupna Držićeva djela urodila je divotizdanjem, čiji priređivač F. Čale ga je popratio opširnom uvodnom studijom i iscrpnim pomagalima. Čale zasebice analizira Držićevu poetiku i izvornost njegova opusa u evropskome ozračju. — O teatrološkoj dimenziji Držićevih tekstova, o odnosima vlasti i kazališna čina raspravlja S. P. Novak, dok više autora ispituje suvremenost znamenita pisca.¹⁹¹

Zasebnu cjelinu tvore monografije, knjige i prilozi o baroku: B. Letić istražuje komponente rodoljublja (slovinstvo), P. Pavličić razmatra razne probleme, Z. Bojović obradila je P. Kanavelića s historiografskim elementima; objelodanjen je još niz radova, koji nadopunjuju teoretska i povijesna saznanja o dotičnome dobu.¹⁹²

Najistaknutiji barokni pjesnici I. Gundulić i I. Bunić Vučić predstavljeni su novim izdanjima, prvi s kompjutorskom konkordancijom »Osmana«

¹⁸⁹ Hrvatska književnost u evropskom kontekstu, Zagreb 1978 — Comparative Studies in Croatian Literature, Zagreb 1981 — autori: V. Vratović, M. Tomasović, F. Čale, Z. Kravar, P. Pavličić, D. Fališevac, I. Slamnig, 137—151, 167—287; — M. Franičević, Povijest hrvatske renesansne književnosti, Zagreb 1983, 767; N. Kolumbić, Hrvatska književnost od humanizma do manirizma, Zagreb 1980, 342; M. Tomasović, O hrvatskoj književnosti i roman-skoj tradiciji, Zagreb 1978, passim.

¹⁹⁰ Neobjavljeni referati sa Znanstvenog skupa o Mavru Vetranoviću održanog 28—30. ožujka 1977, Fi, 10, 1982 (1980—1981), 267—370, autori: J. Bratulić, M. Deanović, A. Djamić, V. Foretić, Politički pogledi Mavra Vetranovića, 291—301, J. Vončina, Z. Kravar, J. Hamm, P. Pavličić, M. Salzmann-Celan; — S. P. Novak — G. Brajković, — J. Vončina, Otkriće Vetranovićeve »Istorije od Dijane« u Milanu i Perastu, F, XXI, 1981, 1—3, 88—187.

¹⁹¹ M. Držić, Djela, Zagreb 954 — priredio, komentare i uvodnu studiju napisao F. Čale (O životu i djelu Marina Držića, 7—173); isti, Tragom Držićeve poetike, Zagreb 1978, 124; v. i Izvori i izvornost. Poredbene studije, Zagreb 1984, 229; — S. P. Novak, Planeta Držić, Marin Držić i rukopis vlasti, Zagreb 1984, 157; — Da li nam je Držić suvremenik?, Prolog, XIV, 1982, 51—52, 10—152 (razni autori).

¹⁹² B. Letić, Rodoljublje u dubrovačkoj književnosti XVII veka, Sarajevo 1982, 197; P. Pavličić, Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti, Split, 1979, 237; Z. Bojović, Barokni pesnik Petar Kanavelović, Beograd, SANU 1980, 343; Do, XVI, 1983, 1—2—3, broj tematski posvećen baroku na istočnoj obali Jadrana; o književnosti Dubrovnik, 65—124 s inozemnim i domaćim autorima (K. Budor, D. Fališevac, I. Matanović-Rem); — Barocco in Italia e nei paesi Slavi del sud, Firenze 1983 — prilozi u vezi s knj. Dubrovnik: M. Pantić, F. Švelec, Z. Bojović, N. i Sv. Stipčević, v. i Z. Kravar, Funkcija i struktura opisa u hrvatskom baroknom pjesništvu, Zagreb 1980.

(prvi rad te vrste kod nas), te reprintom jedinoga sačuvanog primjerka »Suza sina razmetnoga« iz 1622. g. (Nacionalna biblioteka Pariz) i suvremenom transkripcijom, drugi sabranim djelima.¹⁹³

Prožimanja književnosti s općom kulturom i likovnim umjetnostima prikazuje C. Fisković, koji objavljuje zanimljivu satiru (II. pol. 18. st.) za dočaravanje javnoga i privatnoga života Dubrovniaka.¹⁹⁴

Kazalište i drama predmeti su višestrukoga istraživanja. Tematsko-kronološki od početka do kraja Republike obradili su ih N. Batušić i S. P. Novak u okviru prikaza nacionalnih povijesti, prvi s naglaskom na scensku sliku, drugi problematski i s pregršti tekstualnih primjera. Dotičnu tematiku s raznim pojavnostima predočilo je više pisaca u posebnim zbornicima.¹⁹⁵

Istovjetnom djelatnošću od prvih začetaka do pojave M. Držića bavio se S. P. Novak, dok Z. Bojović priopćava o toj aktivnosti nakon velikoga dramatičara do baroknoga teatra.¹⁹⁶

O »Vučistrah« P. Kanavelića, kojom izvedbom je otvoreno prvo stalno kazalište u Dubrovniku 1682. g. — prema autoru tim činom začinje se novo razdoblje dubrovačkoga i hrvatskoga teatra — u širim dimenzijama opširno raspravlja S. P. Novak.¹⁹⁷

Dubrovačke komedije iz II. pol. 17. st. analiziraju s različitih polazišta M. Pantić, F. Švelec i F. Čale.¹⁹⁸

¹⁹³ Ž. Bujas, *Kompjutorska konkordancija Gundulićeva »Osmana«*, Zagreb 1975; I. Dž. Gundulić, *Suze sina razmetnoga, ex libris-reprint I izd. 1622*, Beograd 1979, 230 — prir. M. Pantić; I. Bunić Vučić, *Plandovanja, Pjesni razlike, Mandaljena pokornica*, Zagreb, *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, 14, 1975, 215 (prir. i uvod F. Švelec).

¹⁹⁴ C. Fisković, *Baština starih hrvatskih pisaca*, Split 1978², nadopunjeno izd.; *Satira »Dubrovnik danju i noći«* iz 18. st., F, XVIII, 1979, 4—5, 656—678.

¹⁹⁵ N. Batušić, *Povijest hrvatskoga kazališta*, Zagreb 1978, do str. 169 pretežito o Dubrovniku do ukinuća Republike; — S. P. Novak-J. Lisac, *Hrvatska drama do narodnog preporoda*, Split 1984, I, 381; II, 462, uglavnom o Dubrovniku; — DHK, *Eseji i građa o hrvatskoj dramati i teatru*, Split: I — *Uvod*, 1975; II — *Srednjovjekovna i folklorna drama i kazalište*, 1985; III — *Renesansa*, 1976; IV — *XVII stoljeće*, 1977; V — *XVIII stoljeće*, 1978 — većina priloga odnosi se na Dubrovnik, osim u knj. II, autori: višekratno F. Švelec, R. Bogišić, S. P. Novak, J. Torbarina, M. Franičević, N. Batušić, te Ž. Jeličić, K. Prijatelj, Z. Bojović, A. Kolendić, J. Lešić, N. Bezić-Božanić, P. Pavličić i drugi i s prilogima iz kulturne povijesti.

¹⁹⁶ S. P. Novak, *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića*, Split 1977, 155; *Drama i kazalište u Dubrovniku prije Marina Držića*, Du, XXVII, 1984, 5—6, 69—80; Z. Bojović, *Drama i pozorište u Dubrovniku poslije Marina Držića*, Du, XXVIII, 1985, 5—6, 7—21; o Držićevu teatru v. bilj. 191, 195.

¹⁹⁷ S. P. Novak, *Vučistrah i dubrovačka tragikomedija*, Split 1979, 223.

¹⁹⁸ M. Pantić, *Književna tradicija i savremeni život u dubrovačkim komedijama sedamnaestog veka*, *Letopis Matice srpske* (Novi Sad), 155, 1979, 423, 1, 27—50 — v. i bilj. 186, 2, naslov; F. Švelec, *Dubrovačka komedija XVII stoljeća*, DHK, I, 95—110; *Nasljeđe u dubrovačkim komedijama XVII stoljeća*, DHK, IV, 5—22; F. Čale, *Komedija dell'arte i hrvatska komedija 17. stolj. u Dubrovniku*, *Zbornik trećeg programa Radio Zagreba*, 12, 1985, 333—340.

Proučavanje *latinističke književnosti* Dubrovnik, od humanizma do 19. st. posebice je bilo prisutno u ovome periodu. Pregled njena razvojnoga puta te utkanost mediteranskih značajki u taj odjeljak literature iznosi V. Vratović. J. Torbarina i V. Gortan objavili su sažete presjeke, s posebitim obzirom na razgranatu nazočnost u 18. i poč. 19. st.¹⁹⁹

O najznačajnijem predstavniku humanizma I. Crijeviću razlažu I. Voje i D. Nevenić-Grabovac, koja tiska nekoliko njegovih radova iz rukopisa. — O pripadniku kršćanske orijentacije humanizma pišu B. Glavičić, koji publicira njegova djela u originalu i prijevodu (i najstariji ep u hrv. knj.) te B. Pezo.²⁰⁰

O istaknutijim pojedincima, pjesnicima i prevoditeljima 18. i poč. 19. st. R. Kuniću, B. Džamanjiću, Đ. Feriću i Đ. Hidži razglabaju s raznih motrišta S. Šonje, Z. Puratić, V. Gortan, I. Pederin.²⁰¹

Prilozi komparativnoga obilježja objavljeni su u knjigama sabranih radova i u posebnim edicijama. Ističemo prinose o petrarkizmu u Hrvata, koji su dobrim dijelom ili isključivo determinirani dubrovačkom književnom situacijom. Refleksi Dantea i Boccaccia predmetom su zasebnih radova ili su uvršteni u veće cjeline.²⁰²

¹⁹⁹ V. Vratović, Hrvatski latinizam u kontekstu hrvatske i evropske književnosti, v. bilj. 189, 137—151 i na engl.; O mediteranskim refleksima u hrvatskih latinista dubrovačkih, Du, XVIII (XXI), 1975, 2, 74—76 — *Riflessi mediterranei negli scrittori latini di Ragusa*, Bolletino, 13—15, 1976, 123—127; — J. Torbarina, Hrvatski latinisti 18. stoljeća u Dubrovniku, Zbornik Zagrebačke slavističke škole, III, 1975, 49—60; V. Gortan, Hrvatski latinisti u XVIII stoljeću, DHK, V, 5—13.

²⁰⁰ O I. Crijeviću: I. Voje, *Rapporti culturali interadriatici nell'attività umanistica del raguseo Ilija Crijević*, Abruzzo, XX, 1982, 1—2, 81—95; D. Nevenić-Grabovac, Retorika i poetika u spisima Ilije Crijevića, *Anali Filološkog fakulteta Beograd*, 12, 1976, 99—124; Posmrtni govor kralju Matiji Ilije Lamprice Crijevića, ZA, XXVIII, 1978, 1—2, 259—295; za J. Bunića: J. Bunić Dubrovačanin, *De raptu Cerberi — Otmica Kerbera, De vita et gestis Christi — Kristov život i djela (odlomci)*, Zagreb, JAZU, 1978, 200 — prir., preveo i predgovor napisao B. Glavičić; B. Pezo, Bunićev ep »Kristov život i djelos«, K, XIII, 1982, 57—88.

²⁰¹ S. Šonje, Prigodom 200. obljetnice prijevoda Homerove Ilijade od Rajmunda Kunića (1776—1976), Du, XIX (XXII), 1976, 5, 34—46; Latinski prijevod Homerove Odiseje od Bernarda Džamanjića (Zamanje), *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, VIII, 1976 (1974—1975), 305—336; — Z. Puratić, Đuro Ferić, Zagreb 1979; V. Gortan, Ferićev opis dubrovačkog karnevala, ZA, XXV, 1975, 1—2, 184—189; I. Pederin, Đuro Ferić kao pjesnik hrvatskih fiziokrata i jedan od začetnika hrvatskog narodnog preporoda, *Anali*, XXI, 1985 (1983), 225—250; Z. Puratić, Đordo (Đuro) Hidža (Higgia), pjesnik i prevodilac (1752—1833). U povodu 150. obljetnice smrti dubrovačkog liječnika i književnika, Du, XXVII, 1984, 1—2, 45—56.

²⁰² Petrarka i petrarkizam u slavenskim zemljama — *Petrarca e il petrarchismo nei paesi slavi*, *Radovi međunarodnog simpozija, Dubrovnik 1974, Zagreb-Dubrovnik, JAZU, 1978* (prir. F. Čale) — autori: J. Torbarina, R. Bogišić, F. Čale, J. Vončina, M. Franičević, K. Kovačević, Z. Muljačić, P. Pavličić, G. Rabac-Čondrić, V. Vratović; — Dante i slavenski

Dubrovnik i njegovi teritoriji, bogati spomeničkom baštinom zastalno pobuđuju raznovrsnu pažnju istraživača. Sintetičke prikaze *graditeljstva, kiparstva i slikarstva* renesansnoga razdoblja priopćavaju R. Ivančević i K. Prijatelj, koji ujedno cjelovito razlaže o *likovnim umjetnostima* u doba baroka.²⁰³

O *urbanizmu i graditeljstvu* u svjetlu novih proučavanja pišu: N. Grujić, M. Nodari, C. Fisković i V. Marković.²⁰⁴

M. Planić-Lončarić sustavnije se bavila graditeljsko-urbanističkim planiranjem na područjima Republike s težištem na Pelješac, pogotovu Ston.²⁰⁵ — O dubrovačkim ljetnikovcima objelodanili su monografije N. Grujić ističući i njihovo društveno-gospodarsko značenje te C. Fisković povezujući analizu jednoga primjerka s općom kulturno-književnom klimom sredine (neznatno prošireno prema prvom izdanju i s bitno novim fotografijama); B. Šišić i A. Deanović bave se njihovom hortikulturnom problematikom.²⁰⁶

O *slikarstvu* navodim dvije rasprave, koje sadrže šire društveno obilježje (brojne priloge K. Prijatelja nuždom izostavljam): I. Fisković osvjetljava slikarstvo 14. st., koje je zbog raznih razloga iščezlo, V. Marković je proučio zidne slike na cjelokupnom teritoriju Republike, od kraja 16. do poč. 19. st.²⁰⁷

Zlatarstvo od 1600. pa nadalje obradio je I. Lentić na temelju arhivske građe i stanja predmeta.²⁰⁸

---

svijet (Radovi DS), Zagreb, JAZU, 1984, I—II, autori: S. P. Novak, P. Pavličić, J. Torbarina, F. Čale — Du, XIX (XXII), 1976, 1—2 (posvećen Danteu — prir. F. Čale, M. Zorić), odnosno Djela, Zagreb 1976, I—II; za Boccaccia: Du, XXII, 1979, 5—6 (prir. F. Čale, M. Zorić).

²⁰³ R. Ivančević, *Renesansni Dubrovnik (graditeljstvo i kiparstvo)*, *Renesansa u Hrvatskoj i Slavoniji, Umjetnost na tlu Jugoslavije*, Beograd-Zagreb — Mostar 1985, 45—52; K. Prijatelj, *slikarstvo*, 70—77 — isti, *Dalmatinsko slikarstvo 15. i 16. stoljeća*, *Monumenta artis Croatiae*, II, Zagreb 1983, 7—38 121—125 (najviše o Dubrovniku); — isti, *Barok u Dalmaciji, Barok u Hrvatskoj*, Zagreb 1982, 651—902 *passim*, s posebnim poglavljima o Dubrovniku.

²⁰⁴ N. Grujić, *Dubrovnik — istraživanja i dokumentacija, Arhitektura* (Zagreb), 34, 1980, 174—175, 56—61; — M. Nodari-Krstelj, *Dubrovačka stambena arhitektura u XV i XVI stoljeću*, Du, XXII, 1979, 4, 33—36; — C. Fisković, *Barokni urbanistički zahvat sred. Dubrovnika*, *Anali XIX—XX*, 1982, 91—120; V. Marković, *Pietro Passalacqua u Dubrovniku*, *Peristil* (Zagreb), XXXIV, 1981, 24, 95—114; — o srednjovjekovnoj skulpturi v. rad I. Fiskovića, *bilj.* 176, 465—495.

²⁰⁵ M. Planić-Lončarić, *Planirana izgradnja na području Dubrovačke Republike*, Zagreb 1980, 181 sa sl. i tabl.

²⁰⁶ N. Grujić, *Prostori dubrovačke ladanjske arhitekture*, *Rad JAZU*, 399, 1982, 76 sa sl. i crt.; C. Fisković, *Sorkočevićev ljetnikovac na Lapadu*, *Rad JAZU*, 1982, 397, 88 sa sl.; B. Šišić, *Obnova dubrovačkog renesansnog vrta*, Split, 136 sa sl. i crt.; v. i A. Deanović, *Perivoj Gučetić u Arboretumu Trsteno. Pitanje njegove reintegracije i prezentacije*, *Rad JAZU*, 379, 1978, 201—230 sa sl. i crt.

²⁰⁷ I. Fisković, *Dubrovačko slikarstvo i društveni okviri njegova razvoja u XIV stoljeću*, *Prilozi PUD*, 23, 1983, 75—147; — V. Marković, *Zidne slike u Dubrovačkoj Republici*, u »*Zidno slikarstvo 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji*«, Zagreb 1985, 11—72 i opširniji sažeci na talijanskome.

²⁰⁸ I. Lentić, *Dubrovački zlatari od 1600. do 1900*, Zagreb 1984, 164.

Illuminacije važnih rukopisnih knjiga srednjovjekovlja (statut i dr.) sustavno je analizirao A. Badurina.²⁰⁹

Od priloga, koji se odnose na izvangradska područja izdvajamo još dva C. Fiskovića: o likovnim umjetnostima Stona i Malog Stona (od najranijih vremena do 19. st.) i o nekim obilježjima kulturne prošlosti Lastova.²¹⁰

Povijest školstva obradio je popularnije I. Karač s posebitim naglaskom na »Collegium Ragusinum«, dok I. Perić obrazlaže neke glavne značajke za 15. i 16. st.²¹¹

O školstvu u kasnome srednjem vijeku i u početnom stadiju humanizma priopćavaju: B. Krekić o stavu vlasti prema pismenosti (zagovaraju je); I. Voje o talijanskom utjecaju na dubrovačku sredinu (nastavnici, humanisti); I. Božić o F. De Diversisu.²¹²

O *lingvističkim pitanjima* pišu: D. Alerić o podrijetlu imena grada Dubrovnika s novim prijedlozima, da se u tom ojkonomu vjerojatno krije romanska sintagma »Ad Urbe(m) Nova(m)« ili bolje »Ad Orbe Nova«;²¹³ M. Deanović o mediteranskim značajkama u govoru grada; Ž. Muljačić o toskanizmima u hrvatskom narječju; V. Gerensdorfer o romanskim elementima u govoru.²¹⁴ — Na temelju dubrovačkih arhivskih izvora B. Nedeljković iznosi neke nazive jezika, odnosno pisma; V. Laznibat daje pogled na grafiju i leksik 17. st. prema istim vrelima; ovamo spadaju i dva prinosa o jezičnome prepletanju Dubrovnika i hercegovačkoga zaleđa.²¹⁵

²⁰⁹ A. Badurina, *Illuminacije srednjovjekovnih pravničkih rukopisa u Dubrovniku*, DH, XIII, 1981, 21, 9—21, v. i bilj. 176, 517—562.

²¹⁰ C. Fisković, *Likovna baština Stona*, Anali, XXII—XXIII, 1985, 79—118; *Bilješke o kulturnoj baštini Lastova*, Mo, XXIV, 1977, 5, 598—607.

²¹¹ I. Karač, *Povijest dubrovačkog školstva do kraja XIX stoljeća*, Dubrovnik, 1981, do 54 str. (vrijeme Republike); I. Perić, *Školstvo u starom Dubrovniku*, Školski vjesnik, XIV, 1976, 2, 138—144.

²¹² B. Krekić, *The Attitude of Fifteenth Century Ragusans Towards Literacy*, *Byzantine Studies in Honor of Milton v. Anastos*, Malibu 1985, 225—232; I. Voje, *Vplivi Italije na školstvo Dubrovnika in s tem povezan kulturni razvoj v srednjem veku*, ZC, XXXVII, 1983, 3, 203—212 — v. i bilj. 114; I. Božić, *Osservazioni su Filippo de Diversi*, IB, 1, 1975, 17—35.

²¹³ D. Alerić, *Slavensko ime Dubrovnika*, Fi, 10, 1982 (1980—1982), 69—82.

²¹⁴ M. Deanović, *Sul carattere mediterraneo della parlata di Ragusa* (Dubrovnik), *Linguistica* (Ljubljana), XV, 1975, 45—50 i u *Bolletino*, 13—15, 1976, 1—7; Ž. Muljačić, *Su alcuni toscanismi antichi nel dialetto croato di Dubrovnik*, isto, 9—17; V. Gerensdorfer, *Romanizmi u dubrovačkom govoru*, ZR, XXVIII, 1979, 1, 1—19.

²¹⁵ B. Nedeljković, *Nekoliko podataka o našem jeziku iz arhiva Dubrovačke Republike*, IČ, XXIX—XXX, 1983 (1982—1983), 101—115 — usp. kritički osvrt T. M(a)cana), Marulić (Zagreb), XIX, 1986, 79—83; — V. Laznibat, *Grafija dubrovačkih testamenata iz 17. vijeka*, *Južnoslovenski filolog* (Beograd), XXXI, 1975 (1974—1975), 137—157; *Prilog poznavanju dubrovačke leksike 17. stoljeća*, *Zbornik radova Pedagoške akademije Mostar*, 1984, 5—12; — E. Alirejsović, *Nekoliko podataka o lingvističkom uticaju Dubrovnika na govor gradova u hercegovačkom zaleđu (XVI—XVIII vijek)*, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH*, 17, 1978, 171—175; A. Peco, *Hercegovačko-dubrovačka onomastička preplitanja*, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXVII—XXVIII, 1985 (1984—1985), 189—195.

O J. Stulliu, piscu jedinstvenog i pozamašnoga rječnika sustavnije izvještava M. I. Brlek, dok su brojni autori objelodanili priloge o raznim značajkama njegova života i djela.²¹⁶

Dubrovčani su poklanjali veliku pažnju *zdravstvenoj kulturi*. O važnoj zaštitnoj mjeri od epidemijskih bolesti — karanteni (osnovana 1377. g.) objavljena je posebna edicija u kojoj su za *povijest medicine* značajniji radovi M. D. Grmeka i L. Glesingera; pridružuje im se H. Tartaglia sintetskim pregledom te djelatnosti.²¹⁷

Higijensko-epidemiološke prilike u Dubrovniku od kraja 14. do konca 15. st. obrađuje J. Bačić, koji je pisac brojnih manjih prinosa od kojih je posebice zanimljiv o liječniku Jakovu i njegovoj knjižnici iz 1424. g. U taj dio spadaju i napisi E. Rosenzweiga i I. Mustača o starome nahodištu i brizi za djecu.²¹⁸

O znamenitim liječnicima renesanse, o njihovoj praktičnoj i teoretskoj aktivnosti u Dubrovniku pišu: M. D. Grmek o Muzeiu, više člankopisaca o A. Lusitanusu.²¹⁹ — Fragmente o liječnicima 18. st. iznosi J. Bačić, dok D. R. Živojinović donosi podatke o dubrovačkim studentima medicine i farmacije u Italiji.²²⁰

²¹⁶ M. I. Brlek, Joakim Stulli (1730—1817), dubrovački leksikograf (Prolegomena za monografiju), Anali, XVIII, 1980, 221—248; Referati sa znanstvenog skupa o leksikografu Joakimu Stulliju, Fi, 12, 1984, 217—512 — prilozi: M. I. Brlek, J. Vončina, V. Putanec, Z. Vince, A. Šojat, J. Vidović, M. Šimundić, V. Frkin, J. Jernej, J. Luetić, M. Kratofil, J. Nagy, A. Djamić; — U više rasprava J. Vončina, bavi se jezičnom analizom tekstova dubrovačkih pisaca.

²¹⁷ Radovi sa međunarodnog simpozija u povodu 600. obljetnice dubrovačke karantene, Rad JAZU, 384, 1980 — posebno M. D. Grmek, Le concept d'infection dans l'Antiquité et au Moyen Age, les anciennes mesures sociales contre les maladies contagieuses et la fondation de la premier quarantaine à Dubrovnik (1377), 9—55; L. Glesinger, Der Ursprung der Pestepidemien und deren Verbeugungsmethoden im alten Dubrovnik, 93—105; — H. Tartaglia, Dubrovačka karantena, DH, VII—IX, 1977 (1976—1977), 16—17, 60—70.

²¹⁸ J. Bačić, Higijensko-epidemiološke prilike u Dubrovniku krajem XIV i početkom XV stoljeća, Du, XXII, 1979, 2, 65—77; Higijensko-epidemiološke prilike u Dubrovniku sredinom XV stoljeća, Du, XXIV, 1981, 1—2, 113—136; Higijensko-epidemiološke prilike u Dubrovniku pri kraju XV stoljeća, Du, XXVI, 1983, 1, 27—57; — Magister Jakov, dubrovački liječnik — fizik i njegova biblioteka iz 1484. godine, AHMSPV, 25, 1985, 1—2, 5—14; — E. Rosenzweig, Još o starom dubrovačkom nahodištu, AHMSPV, XVIII, 1978, 2, 25—34; I. Mustač, Briga za djecu u starom Dubrovniku, DH, XVII, 1985, 25, 53—58.

²¹⁹ M. D. Grmek, Renesansni učenjak Donato Muzei i njegov liječnički rad u Dubrovniku, Anali, XVII, 1979, 49—71; o Amatusu Lusitanusu: E. Rosenzweig, Du, XXIV, 1981, 5, 73—76; XXVI, 1983, 1, 59—62; AHMSPV, XIX, 1979, 1—2, 56—63; T. Šoša, Acta Ophthalmologica Jugoslavica, XIII, 1975, 3, 321—326; J. Bačić, Urološki arhiv, 3, 1975, 93—103; M. Hadžiomerović, AHMSPV, XXIII, 1983, 1—2, 13—16.

²²⁰ J. Bačić, Doctors were obliged to keep the medical history in the XVIIIth century Dubrovnik, Acta congressus internationalis historiae artis medicinae, Budapest, XXIV, 1976, 1425—1428; D. R. Živojinović, I Ragusei studenti della medicina e farmacia nell'università italiane durante XVIII secolo, Atti del XXVI Congresso nazionale di storia della medicina, Roma 1977, 390—397.

O doprinosu Dubrovnika ljekarništvu te o djelima liječnika i prirodoslovaca objelodanjuje pregled H. Tartaglia.²²¹

Materijalnom kulturom, etnologijom i etnografijom bavilo se nekoliko autora. Đ. Petrović je svestrano obradila oružje u 14. st.²²² — Opsežnu monografiju o Konavlima s naglaskom na antropogeografska i etnološka pitanja objavio je J. Vukmanović, dok K. Benc-Bošković predočava tekstilno rukotvorstvo i narodne nošnje istoimene regije.²²³ — M. Gušić raspravlja o konavskoj ženskoj odjeći (pokrivaču glave i oglavlju) i dubrovačkoj čipki s uvidom u šire društvene značajke.²²⁴

Đ. Petrović u nekoliko radova uvrštava i problematiku materijalne kulture dubrovačkoga kraja uglavnom prema arhivskoj građi.²²⁵

U eminentno trgovačko-pomorskoj državi razvila se prirodno i *ekonomska misao*. Sintetičko-analiitičke priloge s pretežitim osvrtom na doprinose B. Kotruljevića, N. V. Gučetića i S. Gradića tiskaju D. Alfier, V. Stipetić i B. Jurić.²²⁶ — Posebne studije o Kotruljeviću i Gučetiću napisali su R. Radičević i L. Pejić, istaknuvši njihovo značenje u evropskim razmjerima.²²⁷

Povijest *egzaktnih znanosti* staroga Dubrovnika donosi Ž. Dadić u okviru nacionalnoga prikaza i u odjelitom radu. — Domete dubrovačke sredine 15. st. osvjetljava i rasprava o astronomu G. Gazulu.²²⁸

O R. Boškoviću sa stajališta prirodnih znanosti objelodanjeno je više priloga. E. Stipančić je pisac kraće monografije i priređivač prijevoda jednog

²²¹ H. Tartaglia, Djela ljekarnika i prirodoslovaca Dubrovnika, Du, XVIII (XXI), 1975), 3–4, 5–51 — i u AHMSPV, XVII, 1977, 2, 5–70.

²²² Đ. Petrović, Dubrovačko oružje u XIV veku, Beograd 1976, 306 + sl.

²²³ J. Vukmanović, Konavli, Antropogeografska i etnološka ispitivanja, Beograd, SANU, 1980, XII + 476; K. Benc-Bošković, Konavle — tekstilno rukotvorstvo i narodna nošnja, Zagreb 1984, 182 + sl. i crt.

²²⁴ M. Gušić, Što je zepeya dubrovačkih spomenika?, Anali, XV–XVI, 1978, 17–52; Hondelj — oglavlje udate žene u Konavlima, Anali, XIX–XX, 1982, 189–247; Dubrovačka čipka, Gradska kultura na Balkanu (XV–XVI vek), Beograd, SANU, 1984, 291–304.

²²⁵ Đ. Petrović, Prilog proučavanju kulturnog kontinuiteta u materijalnoj kulturi jadranskog područja, Prilozi PUD, 21, 1980, 664–684 — FZ I; Pust u gradovima na Jadranu u srednjem veku, Zbornik FFB, XIV–1, 1979, 165–182; Zapisi o cergi (čergi), Zbornik JS, 49, 1983, 483–504; Mataruge u kasnom srednjem veku, Glasnik Cetinjskih muzeja, X, 1977, 95–128 — *passim*.

²²⁶ D. Alfier, Ekonomski mislioci starog Dubrovnika, Prilozi za povijest ekonomske misli na tlu Jugoslavije od 15–20. stoljeća, Zagreb 1984, 1–31; V. Stipetić, Ekonomska misao u starom Dubrovniku, Zbornik radova Fakulteta za turizam i vanjsku trgovinu, Dubrovnik, I, 1975, 49–58; B. Jurić, Stari dubrovački ekonomski pisci, NM, XXVI, 1979, 1–2–3, 27–41.

²²⁷ R. Radičević, O Beni Kotruljeviću: O trgovini i savršenu trgovcu, v. bilj. 36, 53–116; L. Pejić, Benko Kotruljić (Kotruljević), jedan od prvih merkantilističkih pisaca u svjetskoj ekonomskoj literaturi; Nikola Vid Gučetić, službenik Agostina Nifa i Zana Bodena, Jugoslovenski merkantilisti, Smederevo, 1979, 33–61.

od najznačajnijih djela svestranog znanstvenika. Ž. Dadić prikazuje njegov cjelokupan opus. Tu su i prinosi u posebnoj publikaciji.²²⁹

O M. Getaldiću E. Stipanić je objavio dva sintetska rada; Ž. Dadić i drugi u više navrata predočili su raznolike sastavnice njegova djela.²³⁰

Brojni znanstvenici razjašnjavaju doprinose S. Gradića i na ovom polju.²³¹

Istraživanje *filozofske baštine* doživjelo je u ovome vremenu pravi procvat. Objavljene su monografije o misliocima renesansnoga humanizma: o N. Gučetiću i M. Monaldiju (Lj. Šifler-Premec) te o A. Medu (E. Banić-Pajnić).²³²

Poseban korpus tvore radovi o filozofima-latinistima 18. stoljeća, među kojima dominira R. Bošković. O tome razlažu V. Filipović, G. Slade i F. Zenko.²³³

O filozofskoj misli J. Dragišića, Jurja Dubrovčanina i S. Gradića razglabaju Z. Šojat, M. Brida višekratno, E. Banić-Pajnić, S. Krasić i M. Korade.²³⁴

²²⁸ Ž. Dadić, *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*, Zagreb 1982, I (znatno), II (početak); Udio Dubrovnika u cjelokupnom prinosu Hrvata egzaktnim znanostima, DH, VII—IX, 1977 (1976—1977), 16—17, 71—83; v. i bilj. 221; za 15. st. i: M. D. Grmek — Ž. Dadić, O astronomu Ginu Gazulu i dubrovačkom traktatu o astrolabu, Anali, XIII—XIV, 1976, 53—94 + 5 tabl.

²²⁹ E. Stipanić, Ruđer Bošković, Gornji Milanovac—Beograd 1984, 128; R. Bošković, O zakonu kontinuiteta i njegovim posledicama u odnosu na osnovne elemente materije i njihove sile — De continuitatis lege..., Beograd 1975 (prev. D. Nevenić-Grabovac, uvodna studija E. Stipanić); Ž. Dadić, Ruđer Bošković, Du, XXI, 1978, 4, 7—36; — Rudjer Bošković, Annales, ser. III, 3, 1982 (1977—1982) — prilozi domaćih autora u svezi s prirodnim znan.: Ž. Dadić, N. Cubranić, E. Stipanić, S. Paušek-Baždar.

²³⁰ E. Stipanić, Savremena istraživanja života i rada Marina Getaldića, Dijalektika (Beograd), 11, 1976, 4, 37—46; Marin Getaldić, Du, XXI, 1978, 4, 43—54; radovi A. Bonifačića, J. Balabanića i posebice Ž. Dadića u Anali, XV—XVI, 1978, 69—96; XVII, 1979, 99—124; XVIII, 1980, 175—181; XIX—XX, 1982, 7—18.

²³¹ Zbornik SG, Zagreb 1985 — prilozi: Ž. Dadić, Z. Faj, I. Martinović, I. Randić, B. Franušić, M. D. Grmek, E. Stipanić, S. Paušek-Baždar, te D. Skoko i V. Muljević; — S. Krasić, Gradićeve veze s nekim učenjacima svoga doba i njegovo dopisivanje s francuskim astronomom Ismaelom Boulliaoum, Anali, XXII—XXIII, 1985, 119—133.

²³² Lj. Šifler-Premec, Nikola Gučetić, Zagreb 1977, 113; Miho Monaldi. Ličnost i djelo, Zagreb 1984, 123; E. Banić-Pajnić, Antun Medo, dubrovački filozof šesnaestog stoljeća, Zagreb 1980, 195.

²³³ V. Filipović, Hrvatski filozofi latinisti u XVIII stoljeću, Mo, XXV, 1978, 2—3, 128—136 i u DHK, V, 1978; Filozofska misao Ruđera Boškovića, Du, XXI, 1978, 4, 37—42 i na franc. u Annales, 3, 1982, 8—15; G. Slade, Usporedba Boškovićeve filozofije prirode s Descartesovom i Newtonovom, Prilozi HFB, IV, 1978, 7—8, 181—224; Boškovićeve i Kantova filozofija prirode, Prilozi HFB, XI, 1985, 1—2 (21—22), 29—81; F. Zenko, Recepcija Boškovićevih ideja na Neocademia Zagrabiensis u 18. stoljeću, Prilozi HFB, VI, 1980, 11—12, 155—163.

²³⁴ O. J. Dragišiću: Z. Šojat, Prilozi HFB, II, 1976, 3—4, 29—66; o Jurju Dubrovčaninu: M. Brida, Prilozi HFB, I, 1975, 1—2, 151—184; II, 1976, 3—4, 135—144; III, 1977, 5—6, 133—158; IV, 1978, 7—8, 39—83; VI, 1980, 11—12, 7—49; E. Banić-Pajnić, VI, 1980, 11—12, 83—132; o S. Gradiću: S. Krasić, isto, 51—81; M. Korade, Zbornik SG, 99—106.

Z. Posavac razmatra *estetičke domete* dubrovačke sredine i istaknutijih pojedinaca, od renesanse do neoklasicizma.²³⁵

O raznim aspektima *glazbenog života* cjeloviti prikaz od početaka (10. st.) do potresa 1667. g. iznio je M. Demović uz predočenje brojnih arhivskih dokumenata. Istoimeni je tu tematiku razložio u nizu rasprava od kojih ističem analizu značajnoga kodeksa iz 12. st. (danas u »Bodleian Library«, Oxford).²³⁶

Prožimanjima renesansne glazbe i politike te doprinosima M. Monaldija i N. V. Gučetića teoriji glazbe zanima se S. Tuksar. B. Bujčić piše o prvome prijevodu jednog talijanskog opernog libreta na neki strani jezik (hrvatski) od Dubrovčanina P. Primovića.²³⁷

Dubrovačke skladatelje L. i A. Sorkočevića prikazuje više autora, kao i I. M. Jarnovića, violinista i kompozitora, hipotetičnoga dubrovačkog podrijetla.²³⁸

O odnosu svestranoga S. Gradića prema kulturi i znanosti priopćavaju S. Krsić u više navrata i M. Kurelac.²³⁹

---

²³⁵ Z. Posavac, Estetički esej Dinka Ranjine, F, XV, 1976, 1—2, 240—247; Platonistički dijalozi u Trstenu, Renesansna estetika Nikole Vita Gučetića, Republika (Zagreb), XXXII, 1976, 7—8, 763—773; Na izvorima neoklasicizma (Rimsko-dubrovački krug), isto, XXXIV, 7—8, 767—794; Estetika romantičkoga klasicizma u Dubrovniku, Anali, XIX—XX, 1982, 263—289.

²³⁶ M. Demović, Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici od početka 11. do polovine 17. stoljeća, Zagreb, JAZU, 1981, 302 — isto: Musik und Musiker in der Republik Dubrovnik vom Anfang des 11. Jahrhundert bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts, Zagreb 1983, 403; Dragocjeni muzički kodeks iz dubrovačke katedrale, Du, XXIV, 1981, 1—2, 53—60.

²³⁷ S. Tuksar, Glazba i politika u renesansnom Dubrovniku, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 75. godišnjice rođenja Pavla Markovca (1903—1941), Zagreb, JAZU, 1979, 99—109; Hrvatski renesansni teoretičari glazbe (o N. V. Gučetiću i M. Monaldiju), Zagreb, JAZU, 1978, 89—113 — i Bedeutungstheorie in der Musik in Irene, ovvero della bellezza (1599) von Miho Monaldi, Ein Beitrag zur Geschichte der semiologischen Doktrinen in der Musik, International Review of the Aesthetics and Sociology of Music (Zagreb), VIII, 1977, 2, 263—272; — B. Bujčić, An early croatian translation of Rinuccini's »Euridice«, Muzikološki zbornik (Ljubljana), XII, 1976, 16—30.

²³⁸ Zbornik radova Luka-Antun Sorkočević, Hrvatski skladatelji — i na engleskom, Zagreb — Osor, I—II, 1983, 261 — prilozi: K. Kos, M. Demović, Lj. Bičanić, Z. Juranić, Vj. Katalinić, I. Bošković; — Ivan Mane Jarnović — hrvatski skladatelj, Zbirka radova i na engl., Zagreb-Osor, I—II, 1978, domaći pisci: A. Schneider, S. Đurić-Klajn, S. Tuksar, Lj. Šćedrov, Vj. Katalinić, T. Ninić, L. Paljetak.

²³⁹ S. Krsić, Stjepan Gradić and Cultural Conditions in Seventeenth Century Dubrovnik, East European Quarterly, XVI, 1982, 1, 17—31; Stjepan Gradić (1613—1683) i Zadar, ZR, XXXIII, 1984, 5—6, 533—548; Obnovitelj našeg grada i slobode. U povodu 300. obljetnice smrti Stjepana Gradića (1613—1683), DH, XVI, 1984, 60—66; — M. Kurelac, Stjepan Gradić i rimski znanstveni krug XVII stoljeća, Zbornik SG, 17—33.

Ž. Muljačić nastavlja istraživati veze A. Fortisa i Dubrovnika.²⁴⁰

O igrama i fizičkome odgoju iznose zapažanja: Z. Šundrica o alki i M. Petković o pogledima N. V. Gučetića.²⁴¹

KRATICE (publikacija)

A	Arhivist, Beograd
AHMSPV	Acta historica medicinae, stomatologiae, pharmaciae, veterinae, Beograd
AHOI	Acta historico-oeconomica Iugoslaviae, Zagreb
AM	Adriatica marittima, Zadar
Anali	Anali Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku (ranije drukčiji naslovi)
Annales	Annales de l'Institut français de Zagreb
ANUBiH	Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo
Atti e memorie	Atti e memorie, Deputazione di storia patria per le Marche e l'Adriatico orientale: economia, società, cultura dal XIII secolo al primo ottocento, Ancona
AVJ	Arhivski vjesnik, Zagreb
B	Balkanica, Beograd
Bo	Boka, Herceg-Novi
Bolletino	Bolletino linguistico dell'atlante Mediterraneo, Firenze
CCh	Cattolica christiana, Zagreb
Congressi	Congressi sulle relazioni tra le due Sponde adriatiche, Roma
DH	Dubrovački horizonti, Zagreb
DHK	Dani hvarskog kazališta, Split
Do	Dometi, Rijeka
DRE	Dubrovnik's relations with England, Zagreb
Du	Dubrovnik
F	Forum, Zagreb
Fi	Filologija, Zagreb
FZ	Fiskovićev zbornik, Split
GjA	Gjurmime albanologjike, Serie e shkenceve historike, Priština
GMK	Glasnik Muzeja Kosova, Priština
Godišnjak BiH	Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, Sarajevo
GPF	Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu
GPMK	Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru
He	Hercegovina, Mostar
HZ	Historijski zbornik

²⁴⁰ Ž. Muljačić, Alberto Fortis i Dubrovnik, DH, VI, 1975 (1974—1975), 14—15, 31—37; Kako je A. Fortis pripremao za drugo francusko izdanje »Putu u Dalmaciju« novo poglavlje o Dubrovniku, Anali, XVII, 1979, 229—250.

²⁴¹ Z. Šundrica, O igri alke u starom Dubrovniku, Du, XXIV, 1981, 1—2, 31—46; — M. Petković, Misli Nikole Vita Gučetića o fizičkom odgoju: pogledi na fizički odgoj u Dubrovačkoj Republici na kraju 16. stoljeća, Fizička kultura (Beograd), XIX, 1985, 3—4, 142—151.

IB	Italica Belgradensia, Beograd
IČ	Istorijski časopis, Beograd
IG	Istorijski glasnik, Beograd
Is	Istraživanja — Institut za istoriju Novi Sad
IZ	Istorijski zapisi, Titograd
IZBL	Istorijski zbornik Instituta za istoriju Banja Luka
JAZU	Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
JIC	Jugoslovenski istorijski časopis, Beograd
JRMP	Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, Beograd
K	Kačić, Sinj
KZ	Konavoski zbornik, Dubrovnik
MG	Mešovita građa, Beograd
Mo	Mogućnosti, Split
NM	Naše more, Dubrovnik
NV	Nova et vetera, Sarajevo
OŽ	Obnovljeni život, Zagreb
PIIS	Prilozi Instituta za istoriju (ranije: za istoriju radničkog pokreta), Sarajevo
Prilozi HFB	Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Zagreb
Prilozi PUD	Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji, Split
PZ	Pomorski zbornik, Rijeka
PZB	Pelješki zbornik
Radovi DSS	Radovi Međunarodnog simpozija Dante i slavenski svijet, JAZU, Zagreb
Radovi IHP	Radovi Instituta za hrvatsku povijest, Zagreb
SANU	Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd
Simp. SV	Simpozijum: Seoski dani Sretena Vukosavljevića, Prijepolje
SZ	Senjski zbornik
Tr	Tribunia, Trebinje
VG	Vranjski glasnik
Zbornik FFB	Zbornik Filozofskog fakulteta Beograd
Zbornik JS	Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, JAZU, Zagreb
Zbornik MSI	Zbornik Matice srpske za istoriju, Novi Sad
Zbornik RVI	Zbornik radova Vizantološkog instituta, Beograd
Zbornik SG	Zbornik radova o dubrovačkom učenjaku Stjepanu Gradiću (1613–1683), Zagreb
Zbornik SMB	Zbornik Samostana Male braće u Dubrovniku, Zagreb
Zbornik VPSK	Zbornik Više pomorske škole u Kotoru
Zbornik ŽD	Zbornik župe dubrovačke, Dubrovnik
ZČ	Zgodovinski časopis, Ljubljana
ZR	Zadarska revija
ŽA	Živa antika, Skopje

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Historijski zbornik
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na adresu:
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik
Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 450 d

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad Hrvatske

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — ožujak 1991.